

PEDRO MIGEL URRUZUNO SALEGI

**SASILETRAU BATEN
ZIRIA, ta abar**

1 JUN. 1976

SASILETRAU BATEN ZIRIA

fa abar

AUSPOA LIBURUTEGIA

113

COLECCION AUSPOA

**Plaza de Santa María, 2 — Teléfono 66 16 12 — Tolosa
(Gulpúzcoa-España)**

ORDAINDU BEARRAK:

Urte betekoa: 485 pezeta

Ongilleak: 800 *

Atzerrian: 640 pezeta

Ale bakarra: 60 *

PEDRO MIGEL URRUZUNO SALEGI

SASILETRAU BATEN ZIRIA
ta abar

AUSPOA LIBURUTEGIA

1973

© Auspoa Liburutegia - Tolosa (Gulpúzcoa)
Inprimatzaille: IZARRA - Peña y Goñi, 13 - Donostia
D. L.: 21/73
I. S. B. N.: 84-300-5611-4
Enero - 1973

AURKIBIDEA

Itz bi	9
Sasiletrau baten ziria	11
Ura On Andres eta zu Andrestxo	18
Alkatia ta pregonerua	26
Zertarako dira milloiak?	32
Gurasoai	39
Gabon-gaba	45
Ijitoen konduta	53
Ijitoa ta mandakoa	57
Ijitoak politikan	63
Ijitoen zibilizazioa	69
Ijitoak gobernuan	73
Ijitoen aurrerapenak	79
Ijitoak	85
Ijituak	93
Illargi betia	98
Pillosopo baten pillosopokeriak	103
Erdalzaletxo ta euskalzalegia	108
Automobil-gauzak	113
Kandelerio	135

ITZ BI

Pedro Migel Urruzuno Salegi apaiz jauna, 1844'eko Apirillaren 29'an jaio zan, eta 1923'eko Apirillaren 14'an il.

Aurten betetzen dira, beraz, berrogei ta amar urte, mundu au utzi zuanetik.

Ori dala-ta, Elgoibar bere jaioterriak, omenaldi maitekor bat egin nai dio, Ilbeltzaren 17'an asi ta 28'an bukatzeko.

Auspoa Liburutegi onek ere, bere aletxoa ekarri nai luke omenaldi orretara, euskaldunai Urruzuno'ren ipui-sorta bat eskeñiaz.

Egia aitortzeko, Auspoa onek maite du Urruzuno. Orregatik ditu argitaratuak beraren iru liburu: «*Euskalerritik zerura*» (Auspoa, 5); «*Iru ziri*» (Auspoa, 47); ta «*Ur-zale baten ipuiak*» (Auspoa, 51).

«*Iru ziri*» deritzaion ortan, itzaurre mamitsu bat arkituko du irakurleak Urruzuno'ri buruz; beraren illoba dan Jose Maria Etxaniz jauna, idaz-lan orren egillea. Orregatik, ez degu emen olakorik ezer berrituko.

Gerra aurretik argitaratua ere, bada beste liburu bat: «*Urruzuno'tar P. M.'en Ipuiak*».

Danetara, beraz, gaurko onekin, bost liburu.

Bañan Auspoa ez-ezik, badu Urruzuno jaunak beste maitalerik: aren liburuetatik iru aituta daude; ta laugarrena ere, «*Ur-zale baten ipuiak*» alegia, laister agortzeko bidean dijoa.

Eztu edozein euskal idazlek olako arreta onik izaten. Ta, egia esan, bostgarren liburu oni ere ez diogu besterik opa...

A. Z.

SASILETRAU BATEN ZIRIA

—Ai, ai! Orain ere ari zerate emakumetxuak? Zuen mingañoak izan baziran guraizak, kras... kras... ederki ebakiko zuten oialik lodiena're.

—Eta zure mingaña izan bazan jostorratza, zorrotza izango zan, ezurak ere igaro eta animaraño sartzeko duiñekoa.

—Eta zergatik alkate gizajoari deitzen diozute Burduntzi?

—Berak ala nai dualako eta guk ere bai. Eztiozu askotan aditu izan: *a mí me me gusta justicia, alkate es kalte, si no es zuzen, como burduntzi?*

—Egia esateko, neskazarren gaitza daukala uste det jaun orretzek.

—Aaaavemaria puriiiiisima! Zer aditu bear ote degu?

—Zer? Eztakizute zer dan neskazarren gaitza?

—Orain jakingo degu zure aotik.

—Ai, ta izan ere, nere burua nola dabil! Zuek oraindik umeak zerate; gazteenak ogei urte gerra amaitzean; andik one-

ra igaroak beste ogei, orra nun diran bi ogeiko... ogei ta bi zuzen-zuzen.

—Bi ogei errealekogatik emango genizkitzu ba ogei ta bi erreal, eta gañera kape bat.

—Eskarrik asko: naiago det egiñ *obra misericordiazko* bat, eztakianari irakutsiaz. Neskazarraren gaitza da edertu nai ta eziña; zeinbat eta apañago, ainbat eta itxusiago. Gure alkatea berriz or dabil erdaldundu nairik; eta zeinbat eta erdara geiago, orduantxe ta barregarriago.

—Ixillik zaude; orain-aldian badu aurreragoko lanik, bere txakoliña goratu eziñez. Tripot eta biak auzitan bezela or dabilta, zeñek baño zeñek txakolin ohea, bakoitzak berea goratu eziñez.

—Sasietak dionez, biak dira obeak, ozpiñetarako (1), txakolintzat baiño.

—Sasietak diozu? Aterako diozkala uste det alkatiak sasiletraukeriak, eta ala bear ere, gabaz ardoz bete-bete eta moskor-moskor eginta, erriko etxepeko *parola* apurtzen duanak.

—Ardura dio... bost... Sasietari alkatteagatik.

—Ezetz? Denborak erakutsiko du.

—Agur ba, ta ordu-arteraiño.

—Zuaz milla aingerurekin.

---

(1) Ozpiña = vinagre. (Egillearen oarra).

II

OPICIO

Habiendo enteniro notisia que domingo en noche en la una hora del lunes marujada trempano estaba uste con un moscor manumantal y errompido parol de consejupe, se presentará usté a mi delante de hoy en tarde en las cuatro punto. Si está uste amoscorrao, hay está cársel; y si está uste loco, allí está en Saragosa Manicordio, para entrar juisio; pues justisia es zuzen como burduntzi. A Dios; guarde uste muchos años.=Mendiondo 4 de Prébero de 1896=Juane Aitzgorri, Alkate= Sr. D. Praisco Sasieta.

III

—Tan... tan... tan...

—*Adelante.*

—(Orain ere erdaraz? Andia dek)... Dan dan... dan... drun... drun... drun...

—*Adelante.*

—(Adelante ez, baña Sasieta bai)...
Aaaaup!

—Aurrera, gizona, aurrera.

—(Ordua dek, euskera aditzeko nozpait ere). Emen nator, alkate jauna, bedorren

agindua egitera, burduntzia bera baiño ere zuzenago.

—Bai, bai, Sasieta; atoz gizajori; puska bateko kerizpea artu bear didazu. Zuk egin dezun gaiztakeriak, badakizu zer merezi duen? Lenbizi urkamendia, eta gero zazpi urteko presondegia, eta badakizu naizena burduntzia bezin zuzena, bakoitzari berea ematen.

—Bai, jauna, bai; bedori baiño zuzenagorik lurrak gainean eztauka eta aditu bitza mesedez itztxo bi.

—Baita bi milla ere, nai badezu; baiña sasiletraukeriarik esan gabe.

—Bai, jauna; *promal* itz egingo det. Lenagoko jaietan joan izandu naiz Tripoten txakolindegira, ta nai-al-guzia edanta're, ez nion igartzen txakoliña ala porrusalda zan. Baiña joan dan jaian, zorionean edo zorigaiztoan, joan nintzan bedorren txakolindegira; zerbait edan nuela gogoan det, baiña ganerontzean, ondorengo ogei ta lau orduetan, zer igaro zan, nik ezta-
kit. Bigaramonean nere ustez, astelena zalakoan jaiki nintzan, eta esan zidaten astearte zala; ezin sinistu izan det gaurko goiz arteraiño, eta bedorren opizioa artzean, antz eman diot zerbait ere bada-la. Bedorren txakoliñak *goñakak* ainbat indar badu, baiña nik ez nekian, eta beragatik nik ainbat erru badu txakoliñ

saltzailleak, au da, bedorrek... ez... baiña... bai, beedor...

—Egiaz, uste det zerbait arrazoi ere badezula; Tripoten txakoliña txixa eragiteko ona; gaiñerakoan ur epela bezela da; baiña nerea zuk dakizu ondo nolakoa dan.

(Ekustean Sasietak argituaz zijoala alkate jaunaren bekoki illuna, bere txakoliñaren abonua aditzean, esan zuan bere artean: Etziok urkamendirik; eta auzia irabazi diagu; ziria ondo zijoak sartuaz.)

—Zuk ondoen egingo dezuna —esan zion alkateak Sasietari— ¡jai-arratsaldetan etxean egon, eta nik bialduko dizut zuk bear dezun txakoliña, bete-bete egiñ eta lotara joateko.

—Bai, jauna; urkamendia baiña obe da ori. Edango det, baiña urarekiñ nasurik, indar geiegia kentzeko. Orain banua ba, baiña alegia, beste gauza bat esan bear diot.

—Esan ezazu bada.

—Bedorren opizioa irakurri erazi diot erretore jaunari, eta ikaraturik gelditu da ikustean bedorren erdera aiñ ederra; manikórdio... manikórdio... esaten zuan, bere eskuko beatzekin maia joaz.

—Ondo kostata ikasia det nik erdara; bai kosta, baiña bai ikasi ere, eta dakidan guzia azalduko banu, orduantxe bai

ikaratuko nukela mundurik erdia; baiña begira: orain ez tet ezertarako ere astirik eta banoa: ekartzu bosteku ori ta agur.

—Bai, jauna; milla esker eta ondo bizi bedi.

IV

Gizon jakintsuena
Erdaraz Burduntzi,
Guzioi nai digu
Erdara erantsi;
Gizonak eztu bear
Izan aiñ itzontzi,
Sasietaren partez
Bi milla gorantzi.

Ona konsejutxo bat
Nere aiskidia:
Manikordiorako
Ez egin bidia.
Zu otsua bazera,
Ni naiz aizeria;
Ezta makala sartu
Didazun ziria.

—Nor da, Matxalen, kantari dijoan ori?

—Sasieta, emakumea! Orain ere len bezela; eten gabeko moskorra darabil egun auetan, Burduntziren lepotik.

—Burduntziren lepotik? Alkate jauna-
renetik? Orixe polita izango litzake!

—Alkate jaun Burduntziren lepo-lepo-
tik.

—Zer gertatzen da ba?

—Utsa, ezer ere ez. Sinistu erazi dio
jaun orri Sasieta sasiletrauak eztagoala
eguzkiaren azpian aren txakoliña berdin-
tzekorik; erdizka urarekin nastuta ere
Tripotena baiño askoz ohea izango dala;
erdaraz berriz bera (alkatea) dala onena,
eta itz bakoitzean bi gezur esan eta iru
sinisteraziaz. Alkate jaunak biali dio erre-
galo, isilik eta gabaz, barrika bat txako-
liñ. Bere txakoliñari ura ugari nastu dio,
eta oraiñ? Sasietak txakoliña etxean, eta
alkatiak ozpiña; Sasietak moskorra eta
Burduntzik tripako miñak.

—Eta bart, zer gertatu da?

—Eztakit; baiña gaur goizean agiri zi-
ran bi *letrero*: Bat alkatearen atean: *Se
vende biñagre*; bestea Sasietaren atean:
Txakoliña merke.

—Aaaai! Ooooi! Uuuui! Orixen den bai
orixe: *Sasi-letrauaren Zirial!*

P. M.

“*Euskalzale*” 1897, Irailla, 23.

URA ON ANDRES ETA ZU ANDRESTXO (2)

I

—Nun zabilta, Andres, liburua besapean dezula?

—Donostia'tik dakart liburu au. *Lesionarioa* omen da; erderazko eta euskerazko itzak dakazkiana.

—*Dizionarioa*, au da, itztegia, esan naitzazu.

—Bai, zerbait ere orrela.

—Zer egin bear dezuz orrekin?

—Lenbizi neronek erderaz ikasi, eta gero emazteari erakutsi, Madrillera iñude dijoaneko.

—Eta erdaldunetara dijoa?

---

(2) Garai artan, emakume asko joaten zan iñude Euskalerritik kanpora. Galda bizian zegoan arazoa zan, gaur egunean itzali ta aldendu bada ere. Urruzuno'k oitura orren kontra idatzi zuan ipui au; baita bertsoak jarri ere; ikus: Auspoa, 51, 97 orri-aldean. Fermin Imaz bertsolariak ere atera zituan; ikus: Auspoa, 24, 102 orri-aldean.

—Bai, baiña egin kontu euskaldunak dirala. Nagusiaren amonak ugazama omen zuan emen urrekoa, eta etxekoandrearen aitona omen da berriz euskaldunekiñ itz egiña beiñ baño geiagotan, eta ala jatorriz beiñepeñ... ala; eta oso... oso zerak, bai... ara... orrelakoxeak.

—Ezagutu zenduan Andrestxo?

—Ez; baiña aditzea badet.

—Bai; bazuan ark larra-bei bat, eta umedun jartzen zanean, ekartzen zuan etxera umea egiterako. Egindakoan, txekorra puskatxo bat gogortu orduko, ematen zuan beia soldatan, antzutu arteko.

* —Eta txekorra?

—Nolabait ere azi oi zuan kintal bat egiteraiño, eta gero arakiñari saldu. Dirutzen zan, baiña beia antzutu orduko bera're antzutzen zan sakeletik, eta denporaz berriz ere beia larrera. Eta ala ta onela, azi zituan amalau txekor kintal bakoak; eta beia zaartu zanean etzuan saldu nai izan, baizik ill, eta berak jan.

—Etzion arraietan azken txarra eman!

—Ez? Zu ta emaztea baiño obeki elkartu ziran ba, nere ustez.

—Baiña, Simon Patxi; esan zadazu: Andrestxorekiñ nai nazu konparatu ni?

—A! Ori ez: ark etzuan egiñ zu egitera zoazen bezelako kertenkeririk.

—Zer kertenkeri?

—Emaztea bialtzea ez-ezagunen artera: ark beia eman oi zuan auzora, berak sarritan ikusiko zuen lekura.

—Eta aren beiak...

—Aren beiak etzuan egin zure emazteak egingo duan astakeririk.

—Zer astakeri?

—Besteren umeri bere bularra ematea.

—Baiña, gizona! Ara: buru guzia naastu bear didazu.

—Bai? Obe zenduke zuk liburu zar ori erreta, urte-betetxo bateko Andrestxo bezelako bategana joatea morroe, bizi izaten ikastera. Ura bezelako irakusle bat ogia bezin bearra zaitzu zuri.

—Asko degu gaurko, bada buruko miña egin didazu zure akulukarekiñ; eta banna, albadet, apaldu eta lotara.

—Ondo da; eta gaur gabeko loak kenduko ezpalizuke buruko miña, atoz nigarna bigar, eta oso kendu edo beste ainbeste geitu egingo dizut.

—Agur ba; esan-egiñak barkatu.

—Agur: zoaz Aingeru-Gordetzaillearekin.

II

—Andres, loak buruko miña kendu dizu?

—Ez, baizik buruko miñak kendu dit loa; eta emen nator, ia, atzo esan zenedan bezela, kentzen ote didazun.

—Esan nizun: oso kendu edo bestela beste ainbeste geitu.

—Dana dala: *toro o nara*.

—Ori ere badegu? Dagoneko asi zera erderaz ikasten?

—Ara: igarri gabe irten dit: *lesionario* uraxe irakurtzetik dator guzia.

—Begira: Donostian egon ziñaten sendagiñ edo medikuarekin?

—Bai, ta luzaro. Bi orduan.

—Eta zer esan zuan emazteagatik?

—Osasun onekoa zala, bular ona zuala, eta Madriltarrak bear bezalakoa zala.

—Eta Madriltarrak berak osasun onekoak dira?

—Eztakit ba...!

—Eztakizula? Eta emaztea nolanai bialtzera zoaz? Andrestxok beia're etzuan bialtzen, aurrez jakiñ gabe leku onera zi Joan. Eta zure semetxo ori, nori utziko zaio azteko?

—Eztakit ba nik: bat edo bat izango al da artu naiko duana.

—Eta izango da osasun onekoa, bular on duna eta bere ama bezelakoa?

—Zer dakit ba nik?

—Ba... ba... Ikusten dedanez, zure semetxoa bera ere salduko zenduke zuk diruagatik.

—Orixe ez! Amurraia! Orixe ez mundua bete urregatik ere!

—Eta zure semetxoa ain maite dezula, nola ba saltzen dezu dirutan ark bearren-bearren duana?

—Ark bearren-bearren duana?

—Bai, ark bearren-bearren duana: bere amaren bularra.

—Adiskidea: zuk etzenduan izan bear igeltserua, baizik pillosopoa edo propeta.

—Eta uste dezu ez naizela propeta?

—Ea, esan zadazu ba zer gertatuko zaidan.

—Gaur bertan buruko miña geitu.

—Ori ala da oraiño itxuraz; eta gero?

—Gero, gauz askotxo. Zure emaztea joango da Madrillera, ederki apaindu, ederki jan ta edan egiñik, an ibilliko da erderakarak boteaz, iñoren aurrarekin; eta zu, gixaixori, praka zarrak atzean zuloarekin dituzula ta abarka zarrak tatarraz, jatordu on bat egiñ gabe. Au ondo da?

—Aizazu: nik ere...

—Ixo oraindik, nik esan arte. Etorriko da zure emaztea, dana ederturik, esku-azalak meetu eta zuriturik, sabeleko es-teak pindu ta lasaiturik; atxurraren ker-tena idurituko zaio latza, lana astuna; baba beltza ezingo du jan, txurrut bat edo beste naiko du, eta ekarri duan diru preskoak dirauan bitartean, biok ainbes-tetxoan izango zerate; eta...

—*Karrasketamontre!* Buruko miña egi-ten didazula eta...

—Ixo: oraindik geiago egingo dizut, baiña barkatu... berriz ere denboraz iñu-de, eta berriz ere beste ainbeste; berriz eta berriz ere bai.

—*Errekontra!* Eztet nik itzik egin bear? Ala sermoia degu au?

—Ixo, ixo ta ixoo. Zure emaztearen naitasun guzia joango da besteen ume berak azi dituanetara; zuen umeak berriz naiko diete beren azitzailleei. Umeak aziaz, eta ama beti kanpoan, sakabanatu-ko dira or-emen, Andrestxoren kintal ba-nako txekorrak arakiñen artean bezela...

—Ba... baa... baaa... sekula sekulorun? Amen! Buruko miñaz gaiñera sabelekoa, ta ernegazioa dar... dar... dar ikaraz? As-ko degu sermoirik eta piper miñik. Erre-kiaz andik pase? (3) Amen!

---

(3) Esan nai du: *Requiescant in pace.* (Egillearen oarra).

III

—Patzika; nola deritxo igeltseruari erderaz?

—Ara... ara... ari albaiñua edo...

—A, bai! *Albañal*; ala dago *lesionariuan*.

—Eta Madrillen non dago zure nagusitzakoa?

—Ara ba... esango dizut... nola zaio ta... oroituko ote naiz? A, bai!... Ara: *Okozinās de menestrazion de korde-ros* (4).

—Alaxe da: nik baiño buru ohea dezu. Banua eskutitz bat egitera.

IV

—Eizazu mesede, Simon Patxi, Madrillerako egin dedan karta au irakurtzeaz. Nik andrea bialtzera orduko, begira zeinbat gauza eskatzen ditudan.

—Betor ona, ikusi dezadan.

.....

—Zer deritxozu?

—Luzegia dala.

—Andrestxok onenbestean egingo ote zuan?

---

(4) Oficinas de la administración de correos. (Egilearen oarra).

—Baita obeki ere, eta itz gutxiagorekin.

—Baiña nola?

—Ara nola: «Nere jaun edo zerana zerala: Nere emazterik etzaitzu joango iñude, eta or konpon.» Badakizu irain nola?

—Baiña, gizona! Itz emanta bazegoan?

—Eman bear eztan itza ematea, ordaintzen da agindua ez egitearekin, eta ori ondo zekien Andrestxo zanak, zergatik etzan euskaldun erdalzalea, baizik euskaldun utsa, eta beragatik prakaduna. Ulertzen?

—Beraz ura zan izenaz besterakoa... Gizon bat, nik dakit nolakoa?

—Zaude piskatxo bat eta nik adieraziko dizut nolakoa zan.

—Esan zazu ba.

—Ara: orain ura piztu eta zure ondora baletor, izango ziñateke:

Ura On Andres eta zu Andrestxo

P. M.

“Euskalzale”, 1897, Lotazilla, 16.

ALKATIA TA PREGONERUA

I

Sonatua zan inguru guzian Mendiondoko alkatearen ostatua: bera zan errikoetxe edo *kontzejua*, alondeia, ikastetxea, *kartzela*, ardantegia, bizartegia, gauza guziak saltzen ziran denda, eta Urteberri egunetik aurrera baita're *korreoko aministrazioa*; itz batean, gauza guzientegia, edo gaurko eguneko erdalzaleak esango luketen bezela, *zentralizazioa*. Beragatik zan ere oso sonatua Mendiondoko alkatea, beste akatsik gabea, baizik erdalzaletxo izatea; baiño bat edo bat erdalzalea izatea're ondo zan errian, zer gerta're.

II

—Anton: orra oraiñ *enpleo* ona; eta ikusiko degu nola *portatzen* zeran.

—Alkate jauna, egon bedi ardura gabe;

nik ondratuko det beori nere *enpleo* berrian.

—Gaur *pregonatu* bear dezu nola nere etxean jarri degun *buzoia*.

—Zer da putz-oia? Orain atera dan oe berriren bat?

—Ez, gizona, ez: *korreoko kartak* botatzeko lekua; ara, begira ezazu gure atera.

—A! Ondo da, jauna; eta nola nai du? Erderaz ala euskeraz *pregonatzia*?

—Obeko dezu bietara egitea, esamesarik izan eztediñ, zu ta ni baiño beste erdaldunik ezpadago're errian. Lenengo egingo dezu erderaz, bigarren euskeraz eta irugarrenean nai dezun bezela.

III

Badijoa pregoia jotzera. Pozik bera eta pozik erriko jente guzia, batez ere alka-tea, gauza berria bezela, pregoia aditze-ko. Pozaren pozaz aztu zitzaion Antoni laister, nekez ikasitako izen *buzoiarena*; baiña orregatik etzan makaldu; bada arrada luzea atabalean jota, erri guzia inguratu zanean, deadar egin zuen:

—*Abiso al plúuubiko. En la postdata (1) de Señor Alcalde está... está... karta-bujero.*

---

(1) Posada. (Egillearen oarra).

—Ez; ez uan ori orrela —esan zuan alkateak—, baiño naikoa dek lenengorako.

Gaiñerakoak, nola erderarik etzekiten, an gelditu ziran aoa zabalik, beste munduko gauzaren bat esan balu bezela. Anton berriz *pabo*-erriala baiño arroago gelditu zan.

Aditu dezagun orain bigarren pregoia:

—Nere erritar maiteak: gaurtik aurrera *korreoko* kartak botako dituzute... alkate... jaunaren... zuloan.

Emen jendeak barre askotxo egin zuen, eta alkatea berriz betozkodun jarri zan. Gaiñera alkatearen ondoan zegoan atso batek bota zion oni, pregoia aditzean, jaka-poltsiko edo sakelera eskutitz edo *karta* bat sillu ta guzikoa, eta onek geitu zituen jendearen barreak, baiño baita ere alkatearen betozkoa.

—Baiño zer gertatzen da? —zioan Antonek bere buruari—. Badakit —esan zuen—; alkatearen etxeak bi ate ditu, bat aurrean Eliz-kalera begira, eta bestea atzean enparantza edo plaza-txikira begira, eta *karta*-zuloa atzeko atean dago; bai, atzekoan, atzekoan; etzat aztuko, ez; atzekoan, atzekoan eta beti aatzekeooaan.

Demontre!

Aditu dezagun oraiñ azkeneko pregoia:

—Nere jendeak: gaurtik aurrera bota-

ko dituzute *korreo-ko kartak...* Alk...
atearen... atzeko... zuloan.

Asi ziran txaloka guziak eta Antonek uste izan zuen len egindako okerra ondoegi're zuzendu zuela. «Or, or! Ler egiñ arte!» esaten zion bere buruari txalo-jotzalleakgatik. Gauzak onela esaten dira: argi eta garbi.»

IV

Agauste pavor con presentarse en mi delante en mañana domeka goiz en las dies, para dar algun sastipasion á mi ondra que está abajao en los tres prebones.

A Dios; guarduste muchos años= Mendiondo á uno de Enero de 1.000. 8 sientos 90 y siete=Alcalde=Simon Bapoe-ta=Siñor Don Anton Zorozkarro=Preb-nero.

V

Bigaramonean an zeuden bildurik erri-ko zortzi gizon (*juradua*) eta alkatea, beren aurrez-aurre Anton, aulki batean jarrita, zutela.

—Anton: zergatik etzenduen esan buzoia-aren izena pregoia jotzean? Aztu egin zitzaizun?

—Aztu neri, alkate jauna? Ez, ez; baiño buzoia esan banu, putz-oia edo pozoia usteko zuen jendeak zala, eta orduan nora zijoan beorren ostatuaren pama?

—Arrazoi aundia du Antonek —erantzun zuen *juraduak*.

—Eta, Anton...

—Zer nai du, alkate jauna?

—Zergatik esan dezu, botatzeko *kartak* alkatearen zuloan?

—Ara, jauna: etxea bedorrena da; beragatik, atea ere bai; eta alaxe da ere berorrena atearen zuloa, eta an botatzea, da berorren edo alkatearen zuloan botatzea.

—Arrazoa du Antonek— esan zuen berriez ere *juraduak*.

—Eta, Anton...

—Agindu beza, alkate jauna.

—Zergatik esan zenduen ba, *kartak* botatzeko alkatearen atzeko zuloan?

—Berorrek artarako *libertadea* eman ziralako.

—Nik? *En el onbre del Padre!*...

—Bai, jauna; ezan zidan berorrek, lenengo pregoia egiteko euskeraz; bigarrena, erderaz; eta irugarrena, neronek nai nuen bezela. Alaxe bada nai izan nuen.

—Arrazoi aundia baiño're aundiagoa du Antonek— esan zuen *Juraduak*; eta asizan zurrumurru bat, obe izango zala An-

ton alkate jartzea. Alkateak igarri zion, eta guziak beldurtzeko, zut-zutik jarrita, deadar egin zuen: «*Abajo errebolusion!*» Baiño alperrik zan; zurrumuruak geroa-go ta indar geiago artzen zuen, eta orduan artu zuen alkateak beste asmo bat. Ekarrri zuen berak zeuden lekura zagi bat ardo, eta esan zuen: «Jaunak, egin dezagun abroka». Eta Antonek erantzun zuen:

Egin dezagun abroka,
Naiz-ta gero joan alboka,
Edo bestela arrolka,
Bazterrak or-emen joka.

Goiz alderaiño iraun zuen batzar artako abrokak, eta egiaz alboka, arroka bazterjoka, eta barrukoak botaka joan bear izan zuten beren etxetara, bideetan seiñale edo ezagungarriak utziaz.

Bigaramonean atsoak zer-esan asko zebilten batzar onen gaiñean. Bazebiltzen ere ixilka-mixilka batak besteari esanez beste zerbait, baiño iñori ez esateko.

Laster jakin zan erri guztian. Batzarra egin zan gizategiko leioak idikitzera joan zanean neskamea, arkitu zituen mai-pean bi gizon: alkatea ta pregonaria.

P. M.

1899'ko Urtarrillaren 10'ean.
"Euskalzale" 1899, Urtarrilla, 12.

ZERTARAKO DIRA MILLOIAK?

—Aizazu, Simon: Don Kaskar (1) ori, zer moduzko gizona degu?

—Itxura-samarra badu begiratu batean; baiño izenaren jabe izan bear du, au da, kaskartxo.

—Zergatik ba?

—Joan dan urtean bere suburu edo tximinitik kea saldu nai izan zion auzokoari.

—Zertarako ordea?

—Lukainka eta gaztaiak legortzeko ona zala ta... ara... bear bazuten...

—Eta zer erantzun zioten?

—Kerik asko etxean ere bazutela.

—Eta gero?

—Gizonari barre egitea zala ori, ta aseraturik auzokoakin, eztu geiago surik egiñ nai izan bere etxean. Ez omen dio, ez, iñork morraletik ogirik jango emendik aurrera.

—Lenago jan ote diote?

---

(1) Gaspar. (Egillearen oarra).

—Kea, jan badiote ere, eze, beste gauzarik ez.

—Bakarrik bizi da?

—Bai, txakur eiztari batekiñ.

—Miñ emango dio ba tiroa egiteak, kea alperrik galtzean.

—Eztu ordea tirorik egiten. Txakurra ta eskopeta baditu, eta mendira joaten da eiztari-papera egiñaz, baiña nai duena da, adieraztea, aren etxean gabaz eziñ iñor sartuko dala, alako txakurra ta eskopeta iduki ezkerro. Katanarroa ostu ezteioten beti beldurrez...

—Ain diruduna da?

—Otsik asko badu; intxaurrak ezta-
kit zenbateraiño izango diran.

—Aiñ eutsia bada...

—Gauza bat du bakarrik azal eta ugari: erdera.

—Ezta izango gaiñ-gaiñekoa aiñ ugari darabillenean.

—Berak baietz uste du; eztagoala errian itz egiteko moduko beste gizonik, Lopez mandazaia baiño, ta beti arekin dago; ara oraiñ ere nai badezu ikusi.

—Aditu bear diogu ba.

II

—...Y a todo esto ¿de dónde viene V. don Gaspar?

—De casar, señor López.

—¡Hombre, sea enhorabuena! ¡Qué callandico! ¡Bien hombre, bien!...

—Si; pues e... trempano mea ido un eskupeta para probar, y...

—¡A! Ya ya; con que viene de caza ¿eh?

—De casa no; de monte.

—¿Hasta donde se ha ido?

—Pues hasta la luna.

—Pues aquella laguna.

—¡Qué lagun y ocho cuartos! Yo solo con aingeru guardaco.

—¿Y la perra?

—Eperra ni ver.

—¿Y la chacurra?

—Con chacurritos.

—Hola, hola, ¿Con que tenemos cachorrillos?

—Cachorrillos no, señor, sino chacurcumes.

... ..

—Ai Simon, Simon! Banekien nik orren erdera gaiñ-gaiñekoa izango etzana, aiñ merke zerabillenean.

—Beiñepein, Ministroarekin itz egiña omen da ta, esan nairik asko oi du berak; azkenean Ministroak *errebuznar* esan, eskua eroan, eta agur egiñ omen zion.

—Eta zuk badakizu *errebuznar* zer dan? Ba, da astoak orrillean ugari egiñ oi dutena.

—Arrantza?

—Orixe berbera; eta ortik atera kon-tua Ministroaren iritzian zer izango dan.

—Ba, ba: eztago jarre esan bearrik: soooo...

III

—Aaaaaaup! Dran... dran... dran...

—Nor da atean garai onetan?... Bedori ate joka, Don Kaskar? Bedori Ispillan ate jotzen?

—Bai, Martolo, bai, nerau naiz. Atera naiz eizera, laiñoak artu nau mendian, nastu naiz, illuna gaiñean, eta oraiñ ementxe ostatu billa, Ispillako baserrian, Martolo, ementxe.

—Betor aurrera, eta gure ezerezetik pozik emango diogu deguna, bada oraintxe goaz apaltzera.

Martolok esan zituan maiko otoitzak ala apalurretik nola apalondoan, eta gero

arrendu edo errezatu zuten ere errosario donea. Apari guzia izan zan gaztaiñak eta esnea. Artu zuen apalondoan Martolok eskuan liburu zartxo bat, eta irakurri zuen: «Biotz garbi eta sinismen biaz eska zaiozu Jaungoikoari eguneroko ogia, eta lo egizu ardura gabe».

—Zer dezu liburu ori Martolo?

—Au da, Don Kaskar, gure bizitzaren erdia, beñ baiño geiagotan oeratu gera, urrengo goizeko gosaria non izango degun jakiñ gabe, baiño ez eskatu gabe eguneroko ogia; eta ala, gosea zer dan oraindik eztakigu, bada nunbaitik ere beti, zor edo lor, inguratu degu.

Ondoren irakurri zuen: «Zure emazteak ezpadu egiñ nai zure borondatea, zuk egi-zazu arena eta izango dezute pakea».

—Egi au ondo ezagutu degu, Don Kaskar —esan zuen Martolok—. Oraindik eztakigu zer dan senar-emazteen arteko aserrea.

Urrena irakurri zuen: «Bizi bazera pobre, bizi zaitte alegre, eta izango zaitzu aberastasuna baiño ere obe».

—Au ere egi aundia da —esan zuen Martolok—, eta bedorrek ikusi duen ezkerogure pobrezia maian, ikusi beza ere gure alegria.

—Ia, Patxi —esan zion semeari—, artu dultzaiña, ta atera izkotzu ots batzuek.

Obeitu zion semeak, baiño nola gaztaiña askotxo jan zuen, aizea geitxo zuen, eta soiñu garratzkoa ateratzen zen. Don Kaskarrek, buruari eragiñaz esan zuen: *Palta embocadura*.

Patxi ere etzan mutill makala eta erantzun zion: «*Palta? Ez, jauna, ez; sobra.*» Eta ustu zuen puxka bat auspoa atzetik iru ots bildurgarrizko atereaz. Don Kaskarrek uste izan zuen, etxe guzia beera zettorrela, baiña ez; sartu zan doiñuan soiñu jotzaillea eta jo zituan *Ai, ai, ai, mutillak*, eta *Kontxesi*. Martolo eta bere emaztea txoro egiñik zeuden beren semeari begira.

—Zer derizkio, Don Kaskar?— galdetu zion Martolok jaun oni.

—Majo, majo —erantzun zuen—; baiño soiñu ori alperrik galtzea... lastima!...

—Ezta asko galduko —erantzun zuen Martolok, eta deitu zion bere emazteari: Ea, Martzela nerea: atoz laste-laste pandangotxo bat botatzera!

Etorri zan Martzela eta senar-emazteak erreberentzia aundi bana egiñ Don Kaskarri, auspoari ustu-aldi bat eman, eta asi ziran dantzan, jarraituaz aspertu-aldi bat artu arte, noizikpeiñetan *plit-plot* egiñaz, aizeak irtenaz zijoazela. Au zan gutxi gora-bera gabero egiñ oi zutena.

Oeratu ziran, baiño etzuen egiñ lo andirik Don Kaskarrek. Zer izango ote zan katanarroaz, etxean iñor ezta? Gaiñera

Martolo eta bere etxadi edo familia, ardit bat, esate baterako, izan ez, eta ala ere Errege baiño obeki bizi; kerten samar bai, baiño gabero dantzatu eta lo bat gau guzian egiñaz. Ori etzan diruz ordaintzekoa! Zertako dira milloiak? Eta zertako erderaz ainbeste nekatu, euskeraz aiñ errez eta ondo bizi ditekela? Euskerazko liburu zar batean jakinduri guztia! Ezta itzik ere geiago erderaz; gaur azkenekoak:

—*Agur don López Kastilla, Biba Martolo Ispilla!*

Auek ziran gau artako Don Kaskarren gogorazioak. Bigaramonean, etxerakoan bide guzian bere buruarekin izketan zi-joan, esanaz: Zertako dira milloiak? Milloiak zertako?

P. M.

“*Euskalzale*”, 1899, Jorrailla, 13.

GURASOAI

Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam (Math. X. 28).

Etzaiozue beldurrik izan, gorputza iltzen dutelarik ere, anima ill ezin dezaketena; baizik beldur izaiozute anima eta gorputza inpernura bota ditza-keanari.

Esatera noana ezta ipuia, baizik gertatua, eta ez ere gurasoai bakarrik esan nai nikiena, baizik baita ere gazteai; baiño ala ere, nola gaztea beti gazte izan oi dan, gurasoai geienbat nai nikie itz egiñ, eta edozeiñi ere etzaio gaizki etorriko aditzea, nere ustez.

Ogei urte igaro dira, eta ala ere atzo igarro balitz beziñ gogoan daukat.

Gaixotegi edo *Ospital* batean zegoan oaturik ogeitik ogeitabi urte bitarte-inguruko emakume gazte, Leona zeritzan bat, gaitz guziz txar batekiñ, eta ill bear zuela etsita; baiño ala ere iltzeko pozik, berak zionez; bada, lenago ill izan balitz, gorpu-

tza ta anima biak galduko zituen; «baiño oraiñ —zioan berak— uste det zerura noala».

Begira oraiñ nondik eta nola erakarri zion bere buruari denborak baiño len erio-tza; esango det berberak esan zidana.

«Ara, jauna —esan zidan—; nere ama ill zan ni oso txikia nintzala, eta aita oso *pobrea* izanik, atera bear izan nintzan nere ogia irabaztera amazapi urterekiñ.

«Donostian nengoen serbitzen etxe on batean, eta egun batean aurkeztu zitzaidan kalean emakume guziz ondo jantzi eta andizkietakoa zirudien bat, mingaiñ oso leunekoa. Erdalduna izan bear zukean! Erdera gutxi nekien, baiño obenuan gutxiago jakin izan banu, edo batere jakiñ izan ezpanuen. Esan zidan emango zizkidala illean sei *duro*, bear nuen jantzia, eta nik eztakit zenbat eta zenbat gauza geiago, berarekiñ joan nai banuen. Baiezkoa eman nion gaitz andirik gogoratu gabe, uste nuelarik Markesaren bat gutxienaz bazala nere etxekoandre berria.

«Eldu giñan noizbait ere etxekoandre berriaren etxera, eta eztakit nola adierazo, nere buruak, oartzean nun nengoan, artu zuen atsekabea. Iñoiz aditu izan nuen, baiño ipui bat bezela, bazirela bizitza-galduko emakumeak, eta egia zan; beren artean nengoen, presondegian bezela. Zer

egiñ nezakean! Nere etxetik urruti, itxian edo giltzpean, erdalerrian, esan nai nuena, nola esan ere ondo enekiela, nizaz errukituko zanik urrean enuela.

Zer egingo nuen! Negar, eta erregutu Ama Birjiñari, eman zeidala gorputzeko gaitz bat, etxe artatik len-bait-len irtetzeko, bada ikusten nuen gaixotzen ziranak, ateratzen zituztela gaixotegi edo *ospitalera*. Baiño, zertako nai ditut gogoratu zorigaitzoko egun aiek? Asko det esatea galdu nuela osasuna, gorpuztekoa eta animakoa, eta negargarriena zana, nengoela arria bezala gogortua pekatuan denbora gutxiren buruan. Atera ninduten bai gaixotegira, baiño gorputzeko osasuna iritxi, eta atzera lengo lekura biurtzeko asmoan, eta au bera zan nik nai nuena ere orduan, atzera biurtzea, bada aiñ itsutua nengoen.

«Baziran, zorionean, karidadeko moja, edo, obeki esateko, aingeru batzuek gaixotegi artan, eta beren aizpa izan banindute ere, ezingo zuten egiñ nigatik, egiñ zuten baiño geiago, batez ere nere biotz gogorra bigundu eta Jaungoikoarekin pakeak egiteko. Ama Birjiña Kontzezioko bezperan konfesio on bat egiñ nuen; bigaramonean, au da, Kontzezio egunean, Jau-na artu nuen, eta geroztik etsirik nago nere gorputzeko bizi-az, baiño pozik; bada nere gaitzarekiñ penitentzia egiñ, pekatuen *satisfazioa* Jaunari eman, eta zerua

irabazteko *esperantza* osoan nago. Au guzia zor diet, Jaunaren urrena, gaixotegi artan zeuden aingeru aiei.

«Andikan ekarri ninduten nere erriko gaixotegi onetara, eta emendik laister noa zerura. Erregutu beza bedorrek ere nigatik, eta nik ere lagunduko diot zeruetatik».

Oneraiñokoa da gazte arren aotik nik aditua, eta andik egun gutxira eman zion kontu Jaungoikoari, bere izeneko santuaren egunean, gure iritziz, eriotza done edo santu batekiñ.

II

Esan det, eta diot berriz ere, ogei urte igaroak izanagatik gertaera ori zala, daukadala ala ere atzokoa balitz beziñ go-goan, bada sarritan berritzen zait bere oroipena aditzean: «Onelako neskatxa joan da serbitzera Donostiara, bestea Madrillera, orko ori Bilbora, urrenekoa Malagara; batak irabazten ditu illean bost *duro*, besteak zazpi, urrenekoak zortzi, eta bear duten soñekoa, nagusien kontura.» Ea, galdetu oiei, neskatx oien nagusiak Eliza-zaleak diran, gazte oiek jaiero meza entzuten duten, urteoro konfesetzen diran; eta ikusiko dezute nola sorbalda jasoaz mu ere eztuen erantzun-

go orren gainean, ezta beren gurasoak ere. Batari lagunak billatu zion etxe ura, besteak baiñu-etxe batean ezagutu zituan bere nagusiak; urrenekoa joan zan etxez-etxe, miraberik bear zuten galdez, eta, lenengo soldata ontzua agindu zioten lekuan, gelditu zan.

III

Soiñ-ale (1) bat ezikustatzat (2) edo *botoi* bat *muestratzat*.

Zurumurrurik asko bazebillen errian bertako neskatx iru edo lau urte onetan kanpoan mirabe zegoan bategatik, eta zerbait aztu zanean bere oroipena, orra non sartzen dan errian egun batean emakume ori, baiña etzetorren bakarrik, bai-zik aurtxo bat besoan zuela, eta gizaseme bat lagun. Etzioten nonbait arpegiera eder andirik egin bear izan bere guraso eta erritarrak; bada, etorri ta lau ordu baiño len, atera zan erritik bere aur eta lagun gizasemearekin batean; zurumuruak berritu ziran, eta emendik guraso eta senideentzako lotsaria, eta edozeiñentzat ere ikusgai ez guziz atsegiña.

Emakume oni ez diot deituko Leona, baizik Len-ona, bada ala zan, ona; baiño

---

(1) Botón. (Egillearen oarra; baita urrena ere).

(2) Ezikutza = muestra. (Novia de Salcedo).

noiz? Len. Orain da Leona baiño ere errukarriagoa, nere ustetan; zergatik Leonak galdu zuen bai gorputzeko bizia, baita ere animakoa, baiño au beregandu zuen Jaungoikoari eskerrak; eta gaur, gure iritziz, zeruan dago. Len-onak badu gaur gaur bezela gorputzeko osasuna, baiño bere animako bizitza guziz beldurgarria da gure iritzian, gogoratzen ditugula Espiritu Santuaren itz oek: «Etzaiezue beldurrik izan, gorputza iltzen dutelarik ere, anima ill ezin dezaketenai; baizik beldur ezaiozue anima eta gorputza inpernura bota ditzakeanari». Eta Len-onaren gorputza eta anima norako dira, oraingo bizitz au uzten ezpada?

Oneraiño esan danean, bakarrik Leona eta Len-onaren izenak dira ezteraziak (3); beste guzia egi-egia da; eta oraindik asko geiago ere esan diteke, ala bear izan ezkerro, izendatuaz erriak, denborak, personak eta beste zerzelada edo *zirkunstantzia* asko; baiño uste det gaurko naikoa dala.

Guziai itz egin nai izan diet irakurkizun onen bitartez, baiño geienbat gurasoi.

P. M.

1899'ko Bagillaren 16'an.
"Euskalzale", 1899, Bagila, 22.

---

(3) Fingidos. (Egillearen oarra).

GABON-GABA

I

Aspalditxoan illun zijoazen egunak Iru-netako barrunbean.

Etxeko seme bakarrak Cuba'ra bear zuen joan, eta Cuba'tik berri txarrak zetozen. Sei milla erreal ateratzen etzan errez, eta aterata ere, aiei erantzuten lanak ziran.

—Prantzira iges egitea ere —esan zuen semeak goiz batean, baiño aotik atera orduko, amak erantzun zion:

—Ez, ene semea, orrelako burutaziorik artu. Zuk iges egiten badezu, baliteke beste batek zure ordaiñez joan bear izatea; eta orduan nere negarrak samiñagoak izango lirake, gogoratzean, batetik zu etzaitudala geiago ikusiko, bada ni ez naiz Prantziara joango, eta bestetik iñori negar eragiten diogula, zergatik zure ordaiñez dijoanari, eta batez ere bere amari, negar eragingo genikion. Baldin Cuba'ra tokatu bazaitzu, zoaz, eta Jaun-

goikoak lagunduko dizu. Ama Birjiña Kontzeziokoa izan det beti nere Ama, eta oraiñdaiñoako estutasun guzietan lagundu dit. Ziur nago aurrera ere ala egingo didala. Etzaite aztu zu ere, gai onetan erakutsi izan dizudanaz, eta zerua irabazteko bear dezuna berak emango dizu. Gaiñerakoaz eztegu ainbeste ardura izan bear. Jainkoak nai badu biurtuko zera atzera; bestela berriz zeruan betiko elkarganatu-ko gera.

Semeak au guzia ixill-ixillik aditu zuen, eta esan zion amari, ala egingo zuela.

II

1897'ko Zemendiko goiz batean, illunetan, ateratzen ziran etxetik iru lagun: Patxi ta Antoni, senar-emazteak, eta Juan Tomas, beren semea, lo andirik egin gabe aurreko gabean.

Aita-semeak Donostiara zijoazen eta ama elizara. «Nere esanaz ez aztu, seme—esan zuen amak—, eta lurrean ezpada, zeruan ikusiko gera». Ala aditu zuten auzokoren batzuek, baiño etzuten aditu semeak ezer erantzun zionik.

Simon Landes zeritzan auzoko gizon zar batek bazuan ustakida, mutill uraxe osasunaz Cuba'tik biurtuko zala, bestegatik ezpazan ere, bere amaren sinismen

biziagatik. Ama au goizean goiz jaiki eta elizara zijoan egunero, meza entzun eta Ama Birjiña Kontzeziokoari bere erre-guak egitera, bere semearen onerako: «Zure eskuetan uzten det, Ama ona, nere seme maitea; nere egarri bakarra da bere anima salbatzea, eta onetarako, bizitza edo eriotza, osasuna edo gaitza, ondoen dagokiona, egiozu. Erruki zaite ere bere gurasoaz.» Era onetakoak oi ziran ama onen erreguak, laburrak baiño sutsuak.

Asi ziran etortzen Cuba'tik semearen eskutitzak: «Ama, erregutu asko nigatik, eta au bera egin dezatela erretore jaunak, mojak, eta nizaz galdetzen duten lagun eta adiskideak. Emen eztegu mezarik entzuten; izan ditugu etsaiekiñ su gogorrak, baiño ondo nabill, Jainkoari eskerrak oraiñ arte beñepeñ. Asko oroitzen naiz or egingo diran Maiatzeko loreaz eta gaiñerako eliz-puntzioaz, baiño emen eztegu ezertxo ere egiten. Ala ere uste det oraindik berriz ere erestuko ditudala meza, bezperak, salbea eta Maiatzeko loreak, orrera biurtzean, Jaungoikoak nai badu.»

«Bialdu zaizkidatzu iru pare eskuplaio aztu gabe, bada emen guzien bear gera.»

Korrio guzietan zetozen eskutitzok eta guziak berdintsu, gutxi gora bera. Baiño eldu zan Cuba'ren *blokeoa*, eta etzetorren

eskutitzik. Bukatu zan *blokeoa*, eta etzan ageri eskutitzik. Jaungoikoak bakarrik zekien zenbat negar egiten zuen ama gaitxoak, bada bere erreguak igotzen ziran zerura, malkotan bustirik.

III

1898'ko Gabon eguneko goiza zan eta emakume gaztetxo bat zegoan Irunetako atarian, eskutitz bat eskuan zuala. Juan Tomas bazetorrela Cuba'tik; neska gaztetxo orren aizpak ikusi zuen, ontzitik ateratzean Málaga'n, eta itz egiñ zuen berarekiñ. Ala zioan eskutitzak.

Amaren biotza gelditu zan berri onekiñ itxasoa baiño ere zabalago, eta joan zan elizara Ama Birjiña Kontzeziokoari eskerak ematera, eta ondorean bere senarra lanean ari zan lekura, berri au ematera. Aitak berria aditzean, txapela erantzi, eta zerura begira, arrendu zuen Salbe bat, eta esan zuen:

—Aurtengo gabonak igazkoak baiño alaiagoak izateko itxurak daude beraz. Ala Jainkoari nai dakiola.

—Noizko etxerako ote da gure semea?

—Egun artan, gutxienez ogei aldiz egiñ zuen amak galde au.

IV

Errosario santua eta berrogei Abe-Mariak arrenduta apaltzera zijoazen Irune-tako senar-emazteak. Ataritik egiñ eta sukaldean aditu zan aupada batek, ukitu bear izan zion biotzaren erdi-erdian Antoniri, bada tximista baiño azkarrago jaiki zan esanaz:

—Ene! Nere semea!

—Txakur goseak artoa ames —erantzun zuen senarrak; baiño amaren biotza etzan engañatu.

—Juan Tomas zera? —galdetu zion, atea idikitzeke astirik gabe.

—Bai, ama —erantzun zion semeak—, Juan Tomas naiz.

Eta idiki bezin laster elkar laztandu zuten, baiño itzik egiteko adorerik gabe. Aita ere joan zan bi saltoan atarira; baiño berak ere eztakite beren artean zer igaro zan.

Bien bitartean txakurrak eta katuak gabon-apari ona egin zuten, bada erdia aiek jan zuten; baiño ala ere gaiñerakoarekin oraindik geiegi zuten irurak.

Juan Tomas eziñ aspertu zan esatez, eta ezta ere gurasoak aditzez semearen urte beteko ibillerak. Upela bete negar egin zuten gurasoak semearen mixeriak aditzean.

Atera zuen semeak eskuplaio bat, berri-berria, eta bestea zeukan soñean. Muñ egiñaz eskuan zeukanari, esan zien gurasoai:

—Zer edo zer lagun egin dit: eta zer-edo-zer ori ezta besterik baizik esku-plaioa.

Berriz muñ egin eta eman zion amari eskuan zeukana, ondo gorde zezan, eta lotaratu ziran amaiketerdian.

V

Juan Tomas gaixo zetorren eta ondorengo sei illabeteen oso bigun ibilli zan. Baiño esker, lenengo Jainkoari eta gero amaren ardura andiari, gaur arkitzen da sendaturik; meza ta bezperak jaietan eresten ditu, maiz komulgatzen da, pelotan jokatzen du, lan egiten du gogoz, eta bere gurasoak pozez txoro egiñik daude berari begira.

Aurtengo Gabon-gabeen, Jainkoak nai badu, eresi bear omen ditu gurasoakin batean, lenago ere iñoiz eresi izan dituan itz neurtuak era onetan:

*Goazen alkarren laguntzen,
goazen al bait lenen,
gure Jesus dezagun
ikusit Belenen.*

Estalpe zartxo baten,
Belendik alboan,
aurtxo jaio berri bat
ara non dagoan;
Jainkoa izan arren
beartsu dago an,
ikasi dezagun zer
erakusten duan.

Goazen...

Ostaturik Belenen
ezta aur onentzat,
eta estalpean du
aska bat oetzat;
lasto artean kir... kir
aur gaixoa otzak,
ai zein gogorrak diran
gizonen biotzak!

Goazen...

Nork esango zukean,
Jainkoa izanik,
gu zeruratzearren
gizonduko zanik?
Ikustean aur ori
lastotan etzanik,
izango da biotzik
biguntzen eztanik?

Goazen...

Estalpe zartxo onek
barruan du aska,
orra Jainko-aurraren
lurreko seaska;
idia ta astoa
aurrari arnaska,
gaixoa otz da eta
berotzeko dauzka.

Goazen...

Aingeru batek die
esan artzaiari,
salbatzaillea jaio
zaiela berai;
ara nola datozen
bildotsekin alai,
Belenen dutelako
Jesus ikusi nai.

Goazen...

Millaka aingeruak
gabaren erdian,
ara nola zerutik
datozen airian;
danak datoz eresten
gau aiñ ederrean:
gloria zeruan ta
pakea lurrean.

Goazen...

P. M.
1899'ko Abenduaren 19'an.
"Euskalzale", 1899, Lotazilla, 24.

IJITOEN KONDATA

—Ai beza, bikario jauna.

—Zer nai dezu, emakumetxoa?

—Eskatu al dio juezak Sebastiana Baldes'en perebautismorik?

—Bai, eskatu dit ba.

—Ez beio eman.

—Eman diot, ordia.

—Ba atzera kendu beio.

—Zergatik?

—Sebastiana Baldes ni naiz, eta ezta izango noski legezkoa nere perebautismoa besterentzat ematea.

—Eztakit zer esan nai dezun orrekiñ.

—Ara, jauna: Gernikan dago preso Prantxiska Etxeberria, lotsagalduko mutur zikiñ pariseo deabruzkoa, eta ark esan du Sebastiana Baldes dela bera.

—Zergatik ote?

—Zergatik? Eztago esan bearrik: nere perebautismoa eraman, eta nere konduta ederrarekiñ bere burua libratzeko (1).

---

(1) Asieratik onarañokoa, guzia da egi-egia. (Egilearen oarra).

Baña eztu orrelako gauzik egingo; alperrik da Satanasen larrukoa.

—Eta begira: zure perebautismo edo bataioko partida orretan al daukazu zuk konduta aiñ ederra?

—Bai, jauna; ori bedorrek jakiñ bear luke ba, baña nola gauz asko darabiltz-kien buruan, aztu egingo zitzaion.

—Goiz konduta etxeratu zenduen.

—Bai, jauna: nere perebautismuan antxe daude, jauna, nere aita, ama, aitonak, amonak, aita eta ama besoetakoak, eta gañerako presonaje guziak, eta guziak konduta onekoak.

—Eta ez al daude Prantxiskaren perebautismoan presonaje kondutako oiek?

—Bai zera! Liña-putzuan bataiatutakoa nai du nerekiñ konparatu?

—Liña-putzuan?

—Bai, jauna, liña-putzuan; ark bear zuen izena Liña, eta ez Prantxiska.

—Nork bataiatu zuen?

—Mañexek.

—Nola?

—Ara, jauna: putzuan iru sartu-atera egiñ zizkion, esanaz: «Uka pirme, kasta gaiztoa; aitaren partetik lapurreria, amarenetik ordikeria, mundu guzia dezu zuria, Prantxiska».

—Ba, ba: zu ta Prantxiska, ta Prantxiska ta zu, biok izango zerate berdintsu, biok ijitoak.

—Eta ai beza, bikario jauna: ardit a ta ontzako urrea biak dira diruak, baño berdintsu dira? Eta ontzako bat bedorri zor dionak ardit bat emanarekin kito egingo du?

—Arditik eman gabe're badakizute zuek kito egiten. Eta kito eta kitar ere bai.

—Ai, jauna! Ez nau ondo ezagutzen bedorrek.

—Badakit. Baña kontu oiek utzi ta esan zadazu: Zer nai zenduke nigandik?

—Esango diot, jauna. Bedorrek, nai nuke, konduta ematea.

—Baña... eztidazu ba esan etzaitudala ezagutzen?

—Ala da; baña esango diot nor naizen. Ebanjelioko egia. Ni naiz Sebastiana Baldes, erri onetako naturala, Alegrian bizitua, eta oraiñ Urnietara nuana bizitzera; eta nola an eskatzen didaten konduta, orregatik nai nuke bedorrek ematea.

—Perebautismua?

—Ez, jauna, ez. Nik ukitu Prantxiska Etxeberriak eskatu duen gauzik? Ezta tenazakiñ ere.

—Zer nai dezu ba?

—Bedorrek konduta berri-berria ematea.

—Egon zera beñere kartzelan?

—Bai, jauna; baña beiñ bakarrik, eta orduan ere erru edo kulpik gabe. Esan nion juezari: mas que Erreñña mas lim-

pio está este mano; contzientzia más
brisbristao que ispillu, y prente mas lum-
brao que sol.

—Eta zer erantzun zizun?

—Baietz.

—Baietz?

—Baietz; beñepeñ ixill-ixillik gelditu
zan ta...

—Elizan izaten zera?

—Elizan izaten naizen? Bai orixe! Sa-
kramentuak artzen ere gañ-gañekoa naiz
ni.

—Gañ-gañekoa?

—Beñepeñ zazpi aldiz artu det azkene-
ko sakramentua ere ta...

—Zeiñ? Extrema-Unziokoa?

—Ez, jauna; baizik matrimoniokoa.

—A! Beraz, ondo merezia dezu, eta tori,
arzazu zure

KONDUTA

Emen dijoa Sebastiana
Balde's'tarraren konduta,
berak dionez bizi izan da
zazpi aldiz ez konduta;
len ere ona izan da baña
orain geiago onduta,
jarri diteke aldare nausiñ
San Migel andik kenduta.

P. M.

“Ibaizabal”, 1902'ko Epaillaren 16'an.

IJITOA TA MANDAKOA

I

—*Konke*... oraiñ ere emen zera?

—Ez al nau ezagutzen, juez jauna?

—Uste det baietz; etzaitut gutxi-gutxi-tan ikusi ere ta...

—Bai, jauna, bai; eztakit zorionez ala zorigaitzez, baña sarritxotan alkar ikusi izan degu. Ala ere nere izena aztu zaio.

—Nundik dakizu ori?

—*Konke* deitu dit, eta ni berriz ez naiz *Konke*, baizik *Korke*. (1)

—Esan zadazu bada oraiñ, *Konke* edo *Korke*: mandakoa ostu dezu?

—Ostu ez, jauna.

—Zer ba?

—Artu ta etxera eramán.

—Jabearen borondatearen kontra?

—Ez, jauna; orixe ezin esan dezaket.

—Zergatik ez?

---

(1) Jorge. (Egillearen oarra).

—Jabea ezagutzen ez nualako, eta beragatik aren borondatea ere ez.

—Zer eskubide zenduan ba zuk mandakoa etxera eramateko?

—*Suziedadiak* emana.

—*Manos-suziasek?*

—Ez, jauna; baizik guk egin degun alkartasun erderazkoak.

—Zer izen du alkartasun orrek?

—*Suziedad putretora de alimanis.*

—Mandakoak biltzeko jarri dezute *suziedade* ori?

—Mandakoak, eta beste lau ankakoak ere bai.

—Guk ba daukagu ankabikoentzat.

—Beraz ez dute artuko mandakorik; e?

—Ez; mandakoak ostikada gogorak eman oi dituzte ta...

—Ostikadak ematen dituzten guziak mandakoak badira, mandako askotxo izan bear dute ankabikoen artean ere.

—Eztet nik ori esaten; baizik ostikadarik gogorrenak mandakoak ematen dituztela.

—Nik artu ditudan ostikadarik gogorrenak ba, ankabikoagandik artu ditut.

II

—Nongoa zera?

—Anduraingoa; angoxe kale txikiñ
jaioa.

—Emaztea badezu?

—Ez, jauna.

—Alarguna zera?

—Ez, jauna.

—Ezkongaia?

—Ez, jauna.

—*Solteroa?*

—Ez, jauna.

—Zer zera ba?

—Ezkondua.

—Eta emazterik eztézula?

—Ez, jauna.

—Ill zan ba?

—Ez, jauna.

—Gizona! Oso gogor zaude ezetzean.
Zer egiñ zan ba zure emazteaz?

—Bide-gurutze batean alkar utsegiñ
genduan beñ, eta eztegu geiago alkar to-
patu.

—Eta eztezu ezer egiñ billatzeko?

—*Sobre* laster agertuko da bestela ere!

—Bai ote?

—Bai, jauna, bai; loteria baño len.

—Alegratzen naiz.

—Ni ez ba, jauna.

—Zergatik ez?

—Emaztea baño loteria naiago nukealako.

—Utzi dezagun au, eta guazen bukatzera.

—Bai, jauna; ordua da onuzkero.

—Esan dizut guk daukagula jarria «*sociedad protectora de animales ankabikos*».

—Aditu det, jauna, bai.

—Ba ementxe gelditu bear dezu.

—Noiz arte?

—Noiz arte iduki zenduan mandakoa?

—Jabea agertu arte.

—Ba zu ere egongo zera zure jabea agertu arte.

—Ai, ai, Jainko maitea! Oraintxe sinisten det ankabiko mandakoak dirana.

—Zergatik esaten dezu ori?

—Ostikada au beziñ gogorrik iñork eman eztidalako; bedorrek dionez, ostikadarik gogorrenak mandakoenak dira; *de modo ke...*

—Zer esan nai dezu orrekiñ? Ni mandakoa naizela?

—Ori bedorrek dio, eta nik bedorren iritziari *errespeto* andia diot.

—Esan ezazu argiro: zure iritzian mandakoa naiz?

—*Laus tibi, Christe.*

—Zer esan nai dezu orrekiñ?

—Bedorrek Ebanjelioa esan duala.

III

—Emekumetxoa, zer dakatzu?

—Nere senarra libratzera nator, juez jauna; jabea agertu arteko kartzela omen du ta... ni nola naizen aren jabea...

—Zu aren jabea?

—Bai, jauna; nerea da nere senarra, ni naiz aren jabea.

—Eta nola etzerate alkarrekiñ bizitu?

—Bide-gurutze batean alkar utseginta, galdu giñan, jauna.

—Eta badakizu ori oso barregarria da-na?

—Bai negargarria ere.

—Ba berriz beste ainbeste gerta ezta-kizuen, alkarrekiñ ementxe (kartzelan) biziko zerate.

—Noiz arte, jauna?

—Sei illabetean.

IV

Andik irugarren egunaren goizean kartzela utsik zegoan eta atian letrero au:

«Matrimonio onek
juezari dio:
Esker milla, jauna, ta
baguaz, ario;
ijitoaz ez bedi
egundaño pio,
bada eztu beluko
damuak balio.

Zor uzten badegu're
emen jandakoa,
orren piantzan uzten
degu mandakoa.»

Orixe ba dala ostikada...!!

P. M.

1903'ko Orrillaren 18'an.

"Ibatzabal", 73, 1903'ko Maiatza'ren 24'an.

IJITOAK POLITIKAN

- Aizazu, Patri.
- Zer naizu, Pili? (Felipe).
- Zer gauza da politika?
- Poliki-poliki ibiltzea.
- Beraz gu politikoak gera.
- Zergatik?
- Beti poliki-poliki, au da, astoen pausoan gabiltzalako.
- Ori da politikaren parte bat.
- Eta zein da bigarren partea?
- Asoziazioetako legea.
- Zer agintzen du lege orrek?
- Gauz asko.
- Bat edo beste ezin jakin ditek?
- Lenengo artikuloa da: kanpora prai-
le ta mojak.
- Bigarrena?
- Kanpora obispo eta apaizak.
- Irugarrena?
- Kanpora aberatsak.
- Laugarrena?

—Biba diñamiteros.

—Nun dago lege ori?

—Prantzian jarririk, eta Españian jarri nairik.

—Eta Prantzian artikulua oiek jarri dituzte?

—Bat bai, beste batzuek orain jartzen ari dira, eta besteak ere oraingo itxuraz jarriko dira.

—Zeiñ artikulua jarri dute?

—Lenengoa: kanpora praille eta mojak.

—Eta bota dituzte?

—Bai.

—Eta nor jarri da aien lekuan?

—Ezta paltako norbait ere.

—Eta komentuetan jartzen diranak emango ote diote pobreaki lapikondorik?

—Um! Berak ere askotxo bearko dute ta...

—Eta zer ari dira oraiñ jartzen?

—Bigarren kapitulua: kanpora obispo ta apaizak.

—Eta bota dituzte?

—Obispo batzuek bai.

—Bota?

—Bota ez, baña beren jauregietatik arrastaka atera, bai.

—Ijitoak egingo balituzte gauz oiek?...

—Botako ginduzkete gu ere.

- Bota ez; sartu kerizpean, bai.
- Ez, ez; eztegu orrelakoxe mantxarik bear geron kontzientzian.
- Eta zer artikulu jarriko dituzte gero?
- Kanpora aberatsak.
- Zergatik?
- Mojak, prailleak, obispoak eta apai-zak bezela izateagatik.
- Eta legea?
- Or dago jarria, asoziazioetakoak.
- Eta aberatsak ere asoziazioetakoak dira?
- Bai, beñepeñ banaka bizi ezpadira, familiak ere asoziazioak dira ta... zozolistoak (sozialistak) agintzen jartzen diranean: kanpora aberatsak.
- Baña zer deretxorekin?
- Prailleak, mojak, obispoak eta apai-zak bota dituztenakiñ berarekiñ.
- Eta ortarako legia?
- Laster egingo dute.
- Eta guri tokatuko ote litzakigu jau-regiren bat?
- Ez nuke nai.
- Zergatik ez?
- Ondoren etorriko dan artikuloaren beldurrez.
- Zer izango da artikulu ori?
- Laugarrena: biba diñamiteros.

—Nork jarriko du?

—Anarkistak.

—Zer modutan?

—Ara zer esango duten: «Zertako ibi-lliko gera kopletan? Len txori batzuek bialdu badira, gero beste batzuek etorri dira. Ze arraiye! Apurtu ditzagun oraiñ kaiolak, ala! Prum... prurruprutuplun... prum... prum...! dum baaaaa...!»

—Ori da politika?

—Orixe da laugarren artikulua.

—Or konpon bitez ba polikarpo gu-ziak, eta nik gaurtik errezatuko diot Santa Barbarari, barbaroen barbarideetatik aparta gaitzan. *Libera nos, Domine.*

II

—Aizazu, Pontxo. (Alfonso)

—Zer degu, Gergorio?

—Guk autonomia eskatu bear genduke.

—Zergatik?

—Ekonomi aundia litzakelako guretzat.

—Nola ba?

—Ori iritxi ezkeru, bereala jarriko genduke asoziaziokoetako legea ta...

—Eta zer gero?

—Ekonomi asko.

—Zertan?

—Lapiko zarretan ere bai.

—Eztet entenditzen.

—Ezkontzeko ez genuke izango lapiko zar bearrik.

—Ai zer ekonomia!

—Esango nuke. Nik, zazpi aldiz ezkondu ta zazpi lapiko zar bear izan nituan. Orain amalau seme dauzkat, eta beste zazpiña bearko dituzte, baña non arkitu?

—Eta autonomia jarri ezkerro ez al degu bearko lapiko zarrik?

—Ez.

—Zergatik ez?

—Artikulo bat geituko diogulako lege orri.

—Zer artikulo izango da?

—Abajo ezkontzas.

—Zergatik?

—Ezkonduak ere asoziazioa egiten dutelako.

—Ori, egingo eztan bezela egingo balitz...

—Ori? Baita geiago ere.

—Zer?

—Biba dibortzio.

—Dibortzio errena?

—Ez. Ezkondata daudenak apartatu.

—Elikit denbora andirik egingo etxe al-dian Mari Mistelek gezur ori egia balitz.

—Eta uste dezu gezurra dala ori?

—Politika guzia zer da ba, gezurra baño?

—Asto andiak ostikada andia ematen duala esaten dute, baña zuk baño andia-goa... eztakit...

—Ortik atera ba kontua zer naizen.

—A bai, politikoa... politikoa!

—Ba poliki-poliki ibilli.

—Bai, poliki-poliki, astoen pausoan?

—Bai, orixe da politika.

—Eztegu arraiyetan alperrik ainbeste esplikaziyo eman orretan gelditzeko; azkeneko astotu demontreetan.

Asto ez nolanaikoak
batzuek anka bikoak,
kontuz begira
oientzat dira
lau ankakoen pikoak.

P. M.

“Baserritarra”, IllbeItza’ren 5’an 1907’an.

IJITOEN ZIBILIZAZIOA

—Egun on, Ujenio.

—Bai zuri ere, Erramon.

—Zer berri dakatzu?

—Orain zibilizatu egin bear omen gaituzte ta...

—Gu zibilizatu?

—Ala diote.

—Eta zebillak zer egingo dute? Ijitolu? Gu zebill eta zebillak ijito.

—Ez, gizona, ez; edukazio puska bat erakutsi bear digutela.

—Ez ote die berai palta geiago egiten? Len ematen digutena baño ohea izango al da.

—Lengua? Nolakoa da lengo ori?

—Oraindik ezta kizu? Garrotezkoa, gizona, garrotezkoa!

—Garrotezkoa?

—Bai, jauna, bai.

—Nola ordia?

—Ezagun da probatu eztezula: *Lección*

primera: saiets-ezürres componer. *Lec-
ción segunda*: au bertsoan da:

Ollorik palta bada
ez juan aren billa;
ijitoen lepoan
apurtu makilla.

—Oiek ordia lege zarreko kontuak dira;
oraiñ beste gauzarik da.

—Zer da ba?

—Ona emen erreglamentua.

—Ikusi dezagun.

—Goizean jaiki, jantzi...

—Erazten eztanak eztu jantzi bearrik
izango.

—Ixo; arpegia garbitu...

—Ori... zikiña duanak garbitu dezala;
nik asko det urtean beiñ txarol puxkatxo
bat ematea, ta ispillua bezela gelditzen
naiz.

—Eskuak ere bai, eta ondo garbitu ere.

—Eskuak? Pilatosek bezela? Nerau be-
ñepeñ esku garbikoa naiz ta...

—Jaboiarekin.

—Egunero?

—Bai, egunero.

—Baita ederki eman ere. *Con que*, ani-
ma urtean beiñ garbitzea asko dala, eta
arpegiya ta eskuak egunero?

—Egiñ bearko dezu.

—Atzaparrak lijertu noizean beiñ olio piskatekiñ, zer gerta're... *vamos*, noizean beiñ.

—Atzazkalak astean beiñ moztu.

—Moztu baño obe genduke zorroztu.

—Jai egunetan guanteak.

—Neguan edo otz dagoanian pase; baña bestela? Esku garbiko jendea gera gu.

—Betaurreko edo anteojoak ere bai.

—Orixe ez; Santa Lutziari eskerrak, begi argiak ditugu.

—Amar mandamentuak ondo gorderazi.

—Besteai. Ezta ala?

—Baita norperak ere.

—Ezta gaizki esana.

—Bakoitzari berea...

—Ba amarrenak egiteko amarretik bat kendu bear da, eta amar mandamentuak ere bat kendu bearko zaie.

—Zeñ kenduko ote degu ba?

—Zazpigarrena, bestela alperrik degu atzaparrak lijertu eta atzazkalak zorroztea.

—Gizona, zure botorik eztet uste izango duanik erreglamentu orrek.

—Bai; baña nere emiendakiñ.

—Artikulu bakoitzari ezarten diozu, guzia estaltzeko diñako arabaki bat.

—Oietxek dira ba emiendak; orixe egi-
ten dute diputauak kortietan.

—Eta diputauakin konparatzen zera?

—Eztezu ba esan zibilizatu egiñ bear
degula?

—Aiek eman bear diguten zibilizazioa
guk berai emango ote diegun nago.

—Alaxe da. Gu zibilizatu ez, baña be-
rak ijitotu bai.

—Arrazoia dezu. A biajon deizula zuri!
Ekatzu bosteku ori eta bota bertso bat.

—Nai baldin badute gu
zibilizatzea,
kostako zaie maisu
on bat billatzea;
obeko da goi ta be
aurre ta atzea
berriak egiteko
neurriak artzea,
bestela preziso da
berriz jaiotzea.

P. M.

“Baserritarra”, Otsailla’ren, 2’an, 1907’an.

IJITOAK GOBIERNUAN

- Errapel, gauza bat nago pentsatzen.
- Bat bakarrik, Joxepe?
- Bai, aspaldiyan bat bakarrik.
- Ontxoia izango al da nonbait ere.
- Eztet uste txarra danik ere.
- Jakin diteke zer dan?
- Bai, konfiantzan esango dizut.
- Zer ote da ba?
- Ezteritzozu guk erreinoa gobernatuko gendukela?
- Nola edo ala...
- Baita ondo ere.
- Egia esateko, ezta gaitz, gaurko gizonak ainbatean gobernatzen; baña nola igo poderera?
- Zuk uste baño errezago.
- Bai ote?
- Bai, Errapel, bai; asko genduke, lenengo gure arteko diputau batzuek ateratzea.
- Nola ordia?

- Botoakiñ.
- Eta nork eman botoak guri?
- Lenbizi gutaiko guziak.
- Baña gutxi izango.
- Ez, gizona, ez; guazen bestela kontuetara. Zenbat erritan bataiatu zera?
- Zazpitan.
- Zenbatetan gutxienaz bizitu zera?
- Eztaikit ziur esateko, baña amalau edo amabostean bai.
- Beraz ogei ta bat boto gutxienaz baidituzu.
- Enekien orrenbeste.
- Orain badakizu ba; gu arraza ugaria gera ta boto asko izango ditugu.
- Baña geiago bear.
- Bilduko ditugu.
- Nun?
- Prakazardunen artean; auetako asko da lurrean eta praka berriak aginduko diztegu botoakgatik, eta ikusiko dezu: boto asko izango degu.
- Agintzea gero ezta asko izango, agindua ematen lanak izango dira.
- Agindua emateko, lenengo poderera igo bear da, eta beñ igo ezkerro, ondo gera; gañerakoan ondo itz egiñ, emango badegu edo ezpadegu; eta aurrera, mutillak; ori da gaurko legea. Guziok izango gera onraduak gerona egindakoa.

—Eta nere botoagatik ezer espera dezaket?

—Zu egingo zaitugu Konde de Arrapatis.

—Ondo da; konta dezazuke zuretzat nere botoa, baña...

—Zer baña?

—Titulu ori, zuk eman gabe ere, nereada.

—Bai Arrapatis.

—Bai ba.

—Baña Konde?

—Konde, Konde!... Jakiñ ezkeron dende...

—Dana dala, zu ta ni gizon onraduak gera, eta konponduko gera.

—Ala izan dedilla.

II

—Josepe, barre egiten dezu? Ezagun da ondo lo egiñ dezuna.

—Bai, Errapel, ames oso alaiak egiñ ditut.

—Nola ba?

—Ministro nagusi izatera eldu nintzan; Erregeren urrengo gizon eta...

—Nizaz oroitu ziñan?

—Zu egiñ zindudan Madrillko Gobernadore.

—Eta beste gutaikoak?

—Tituloz bete nituan: bata Konde de Artubai, bestea Markes de Emanez, urren-gokua Baron de Eskugarbi, Duke de Begiargi, ta orrela.

—Eta prakazar-dunak?

—Danak enpleatu nituan praka berriz ta kasakaz jantzita.

—Beraz, erreinu guzia ondo.

—Ondo, eta obeki jartzeko ustean.

—Eta jendea?

—Oso kontentu. Bankete aundi bat ere eman zidaten.

—Etzera gaizki ibilli, alajaiña. Eta gutaikoak kanpora iñor bazan?

—Bai, lengo ministro zarrak. Aietako batek bota zidan diskurtsu bat.

—Ederki?

—Geiegi; gogaiterazi zidan ainbeste jardun eta leunkerirekin, eta bete ninduanian, «*cállate usté majadero*» esan nion, eta belarronduan jota bota nuan ankaz gora.

—Eta gero?

—Esnatu egiñ nintzan nere emaztearen ai-enetara.

—Zer zuan ba?

—Nere ustez ministro zarrari ematen nion belarrondokua emazteari eman nion.

—Eta oraiñ?

—Dibortzioa eskatu bear omen du.

—Oooooo!

—Aaaa...ida!

III

—Errapel.

—Zer nai du, juez jauna?

—Egia da Mari-Karmeni belarrondokoa eman diozuna?

—Bai, jauna.

—Zergatik?

—Konfirmatu gabe omen zegoan ta...

—Obispo egiñ al zaituzte?

—Ez, jauna; zibilmente konfirmatu det.

—Zer eskubiderekiñ?

—Konde Erremorronesek ezkontza zibilla jartzeko zeukanarekin.

—Eta erreal ordena eman dezu?

—Ez, jauna.

—Zergatik ez?

—Klerikalen beldurrez.

—Orain ba zure emaztiak dibortzioa eskatzen du.

—Ori iristeko etzeukan bedorregana etorri bearrik.

—Zer egin bear zuan ba?

—Asko zukean esatea: «zuaz» edo «banua»; daukadan damua da lenago konfirmatu-eza.

—Eta gañera zortzi eguneko kartzela daukazu.

—Ondo da, jauna; kartzelara geron etxera bezela joaten gera; ura're gizon onraduentzat egiña da ta.

IV

Kartzelan kantari:

Ministro nintzan oraiñ
ogetalau ordu,
emazteagatikan
det kartera galdu;
gobiernuak nizaz
kontu izango al du,
bestela berak gaizki
ibilli bear du.

P. M.

“Baserritarra”, Martxua'ren 16'an, 1907'an.

IJITOEN AURRAPENAK (1)

I

BATZARREAN

—Jaunak —esan zuan Patxanton zarrak—, gu guziak gizon onraduak gerala. (2)

—Jakiña bada, eztago esan bearrik —erantzun zuan Joxe Marik.

—Onraduak bai —esan zuan berriz ere Patxantonek.

—Zertan?

—Edozer gauzatan; au da egi bat eguzkia beziñ argia.

—Beraz begietako lauso puxkaren bat eduki bear det nik.

—Begietakoa ez, borondatekoa bai; begi argiak dituzuna, mundu guziak daki sobra ta geiegi.

---

(1) Aurrerapena = Progreso. (Egillearen oarra).

(2) Emen, inprentaren erruz-edo, zerbaiten palta dago; guk uste, onela bear luke: ...jakiña da gu guziok...

—Eta onraduak gerana ere bai?

—Jakiñ bai, aitortu nai ezpadute ere; baña gizonak aitortu nai ezpadute, itz egin lezakete etxeak.

—Etxeak, diozu?

—Bai, etxeak edo jauregiak.

—Jauregi asko al dauzkatzu?

—Badauzkagu bai; nik eta zuek.

—Nun?

—Donostiako Antiguan bat (3), ederre-netakoa, eta besteak Tolosan eta Bergaran.

—Arrazoia daukazu.

—Guazen ba orain beste gauza batera.

—Guazen ba onetan.

—Guazen diozu?

—Bai, guazen.

—Musean ari gerala uste al dezu?

—Musean edo utsean, oker edo zuzen, goazen, goazen, goazen.

Emen jaiki zan Tripalon andria, ta esan zuan:

—Jaunak: Patxanton eta Joxe Mari, Madrillko Kandil eta Morete dirala esan ditke.

—Ixillentzio! —esan zuen Patxantonek, makilla jasota—. Neroni nausi, edo ezurrak ausi!

---

(3) Ondarreta'ko garai bateko presondegia.

Guziak ixildu ziran, eta esan zuan Pa-
txantonek:

—Konbeni zaiguna da, izena mudatzia.

—Zer izen? —galdetu zuan Joxe Ma-
rik—.

—Ijitoena.

—Opiziyua ere bai?

—Ez; bakarrik izena.

—Zergatik?

—Osasunagatik.

—Esplikatu dedilla obeki.

—Ezagun da gaztea zerana. Ez al da-
kizu gutaiko guziak umetatik ikasi izan
deguna?

—Gauza asko ikasi ditugu; geitxo gu-
ziak onak izateko.

—Etzera oroitzen, zure amak, umea zi-
ñanean, seaskan lo eragiteko, zer kanta-
tzen zizun?

—Ez amaz oroitzen naiz, ez seaskaz, ez
kantuz.

—Beraz zu etzera gutaikoa.

—Enuke ezer galduko.

—Jakiñ ezazu ba, gutaiko emakumeak
zer kantatu oi dioten umeai, seaskan lo
eragiteko:

Zabaldurikan daukagu fama
ollo zaleak gerala,
salda onaren zale besterik
iñor ezpalitz bezela;

ollorik iñun paltatzen bada
ijitoentzat kartzela,
edo makillaz zurratu eta
erritik juan ditezela.

—Ori badakigu jaio baño lenagotik ere,
baña orrek zer dauka zer-ikusi osasunare-
kiñ?

—Zer-ikusi asko dauka. Kartzela... ba-
tez ere neguan... or nunbait... pase; baña
makillaz zurratze ori... um!... *un poquito*
gogortxo iduritzen zait.

—Eta izena mudatzearekiñ libratuko ge-
ra kartzela ta makillatatik?

—Euritarako edo guardasol on batek li-
bratzen gaituan bezala bustitik, izen on
batek ere libratuko gaitu makilladatatik.

Asi zan saloian erlearen moduko bu-
rrundara bat, eta eziñ alkar aditu zuten.
Patxantonek jo zuan zintzerri aundi bat,
eta, ixildu onduan, esan zuan:

—Gaur amabost, au da illaren ogei ta
zazpian bilduko gera emen berriz, eta or-
duan bakoitzak emango du bere iritzia,
aurrerakoan eraman bear degun izen be-
rriaren gañean, eta esango du bakoitzak
derizkiona. Izen au juango da botuetara,
eta botorik geien duana autatuko da. Nai
litzake erdera-puntua duan izen bat, er-
deraz eta euskeraz entenditzeko modukoa.

— Izen zarrak ere badaude onak —e-
san zuan Joxe Marik.

—Zarra bada ere, guretzat berria izango da, eta guretzat ona izan ezkeru, naikoa degu.

—Eta zer sari emango zaio izen ori dakarrenari?

—Opizioak dakarrenetik euneko ainbeste edo *tanto por cientoa*.

Onetan bukatu zan pakian batzarrea.

II

Illaren ogei ta zazpian bildu ziran berriro batzarrean jaun guziak, beren paper-txoak ekarriaz; Ziruelo (4) sekretario jaunak irakurri zituan papertxo guziak, baña iru bakarrik gelditu ziran mai gañian, beste guziak bazterturik; iru auek zeuzkaten izenak ziran:

Panamatarres

Begilistos

Desamortizadores.

Sekretario jaunak adierazo zuan zer esan nai zuan izen oietako bakoitzak, eta guziak eman zuten izenik onentzat Jose Marik ekarri zuana, au da: «Desamortizadores».

---

(4) Cirilo. (Egillearen oarra).

—Eta zer egingo zaio gure lengo izen zarrari? —galdetu zuan batek.

—Erregalo egingo diegu orain arte desamortizadore izan diranai —erantzun zioten.

Batzarretik atera ziran guziak txalo joaz ta kantari:

Oso ederki agertzen dira
udaberriko loreak,
batzuek zuri-gorriak eta
besteak ori-moreak;
lenago onak bagiñan ere
aurrerakoan obeak,
len ijitoak, baña gaurtikan
desamortizadoreak.

P. M.

“Baserritarra”, Apirilla-ren 13'an 1907'an.

IJITOAK

I

—Iñazio; oraindik ere lengo izena al degu?

—Bai noski, Pello.

—Eta azkeneko batzarrean ez giñan ba konprome gelditu, izena mudatzeko?

—Bai, nik nere botu eman nuan beñepeiñ.

—Bai nik ere; eta zertan gaude ba?

—Gure orduko batzarra ez omen dago opizialmente errekonozitua.

—Ze opizial jente ta ze errekoziñamentu ta berriketa dira oiek? Guk eztegu oiekiñ zer ikusirik, eta gogoia ematen dit, ankatik artu ta guziak ibaira botatzea.

—Zaude pixka bat, Pello; arzazu pazientzia. Izen ori mudatzeko, bear omen da unanimidadea.

—Umanidadea? Ez al daukagu? Iru gizonen artean ogei ta bost arroa bagera ta; datozela opizial jente ori, eta danak bat

eginta're, guk adiña umanidade daukaten, karakoles!

—Eztezu ulertzen. (1).

—Euskeraz ari gera ba noski.

—Ezta umanidadea, baizik u... na... ni ... mida... de... a.

—Izan dedilla ba, nai bada, e-man-andi-da-dia eta deabrua're, ta zer?

—Esan nai duana da, izena mudatzeko, guziok ontzat eman bear degula.

—Ontzak eta mozoluak, berak izango dira bapauak, ijitoen izena mudatu nai ez-tutenak.

—Or dauzkagu atso batzuek, iñola're nai ez-tutenak.

—Zergatik?

—Aiñ polita omen da ijito izena; markesak eta kondeak ere ala esaten omen diete beren semetxoai: *¡hijito mío!*

—Zerbait badaukagu markes eta kondeekiñ.

—Zure emaztea da ba aurrena.

—Maixepa?

—Bai, Maixepa.

—Sinisten det, andiputztxoa da ta; bañña anditxurik badauka, nik emango diot lertzeko erremedioa.

—Gizona! Sendakiñ (2) egin zera?

---

(1) Entenditzen. (Egillearen oarra).

(2) Mediki. (Egillearen oarra).

—Bai, espezialista; anditxoak lertzen badakit.

—Matxalen gureak ere izaten ditu ba iñoiz, ta erremedioa baneki...

—Urritz-makilla (batekiñ lenengo kolpian kenduko dizkiotzu.

—Eztet ori esan nai, andiputtxoa da, ta utsagatik muturrak, bekozkoa ta...

—Berdiñ da: urritz-makilla dezu erremediorik onena.

—Gogortxo iduritzen zait operazioa.

—Gogorragoa izango da ba bestela arekiñ izango dezun gurutzea.

—Egiñ dezu pruebarik urritz-makilla-rekiñ?

—Beiñ bakarrik? Gure «Pintok» izketan baleki...

—Eta ondo atera izan zaitzu?

—Nere esan guziak baño, egiñak obeki erakutsiko dizute, eta egizazu aproba.

—Zuk sarritan egiñ al dezu?

—Bai, egiñ ta egiñgo.

—Suerte on dizula ba Jaungoikoak eta agur.

II

—Maixepa.

—Zer nai dezu, nere senar maitea?

—Kontu batzuek zurekiñ egin bearrean naiz, eta ekarrizu eztarria bustitzeko patar puskatxo bat.

—Emen daukat litroko botilla bat.

—A biajondeizula zuri! Zu bezelako emazterik eztago lau probentziatan.

—Ez bostetan ere.

—Ez, gaixoa; eta zergatik nai eztezu ijitoen izena mudatzea?

—Izen politagorik arkituko eztegulako. Zer izen artuko degu bestela? Nola deituko digute?

—Desamortizadoriak.

—Nola esan dezu?

—De-sa-mor-ti-za-do-riak.

—Urte betian ere ez nuke beñepeñ nik ikasiko. Desamortzill zaleak?

—Emakumea: ikasi ezazu bein: de... sa... mor... tizado... reak.

—Gizona, zentzerrada jotzen ari zifiala nik uste nuan.

—Zentzerrada joko dizut nik zuri urritz-makilla bat artzen badet.

(Baña arritzeko gauza zan: botillako patarra marea beeran zijoan bezela, se-

nar-emazteak marea goran eta garboztuaz (3) zijoazen.)

—Baña zergatik kendu bear degu ijitoen izena, izanik aiñ polita ta antziñakoa?

—Ez al dakizu izen orrek zer dakarren ondoren?

—Nik dakit ba?

—Aztu al zaitzu dotriña?

—Eztakit ba.

—Nik gogoratuko dizut ba eta aditu ondo.

—Ea ba.

—Errian ezer paltatzen bada
ijitoentzat kartzela,
edo makillaz zurratu eta
erritik juan ditezela.

(Emazteak:)

—Kartzela... kartzela...! Gaixkitxo're egoten gera ta... Alajaiña; amaikatxok artuko luke pozik negu beltzean.

—Eta makillaz zurratzea?

—Ori're ba... zer? Askotan kariñua ere orrelaxe azaltzen da.

—Bai? Zaude ba puxka bat. Patarrik geiena edan didazu, eta nik agertuko dizut nere kariñua.

---

(3) Baserritarra'k = garbztuaz.

Artu zuan Pellok urritz-makilla ta leña! Trisk, trask, pli, pla!

(Emazteak:)

—Ai!, oi!, ill bear nau, ausilio, alkate jauna!

III

(ALKATEAREN AURREAN)

—Pello.

—Jauna.

—Maixepari jipoiren bat eman diozu?

—Ez, jauna.

—Zer ibilli dezute ba bart arratsean?

—Aste santuko ensaioak, jauna.

—Nola da ori?

—Ark lamentazioak kantatu oi ditu ta nik teniola jo.

—Sarritxotan izaten ote diran nago ensaio oiek.

—Bai, jauna; ondo ensaiatzen ezpada, gaizki ateratzen da ta...

—Maixepa.

—Jauna.

—Egia esan al du Pellok?

—Ebanjelio ber-bera, jauna.

—Eta zuk zergatik «ausilio» deadar egiten zenduan ba?

—Nik?

—Bai zuk.

—Letañan izango zan, jauna.

—Letañan?

—Bai, jauna: «ausilio kristiñorun».

—Eta zergatik alkatiari deitzen ziñon ba?

—Ensaio ikusi zezan.

—Ba orain biok ogei ta lau orduko kartzelara joan bear dezute, eman dezuten eskandaloagatik.

IV

(KARTZELARA BIDEAN)

—Ikusten dezu, Maixepa, zer dakarren ijitoaren izenak?

—Daukadan pena, Pello maitea, ezta besterik, denbora gutxitxoko goazela baño.

—Nik ba daukadan pena ezta besterik, baizik urritz-makilla ez ekarria.

—Goazen ba oraiñ kartzelara, eta ondo artzen bagaituzte, ogei ta lau orduren buruan etxeratuagatik, laister egingo ditugu berriz atzera biurtzeko bideak.

—Ala izan dedilla ba, ala izan dedilla.

V

(KARTZELAN)

Gizona praketan da
andria gonetan,
ederki bizi gera
jauregi onetan,
neke aundirik gabe
etxeko lanetan,
badirudi gaudela
beti gabonetan.

P. M.

"Baserritarra", 82, Azaroaren 23'an, 1907'ean.

IJITUAK

I

—Inizio.

—Zer nai dezu, Pello?

—Bada modurik?

—Zertako?

—Izena mudatzeko?

—Zer izen nai zenduke?

—Oraindik ortan zaude?

—Desamortizadoriena esan nai al dezu?

—Bai alegia. Zu ere beste aldera begira jarri ote zeran nago.

—Zertako nai dezu izena? Opiziuua eztegu ba, izenik izan ezta're?

—Nik aditu det ba, unipormia egiteko ordena eman duala Patriarka zarrak.

—Bai; zortzi egun barru praka gorriak aurkezteko ordena eman zuan.

—Nundik egiñ praka gorriak?

—Gizona: besterik ez bada, zuen Ma-

xepak badu beñepeñ gona gorri ederra ta...

—Ta... ta... zer?

—Zuk josten ere badakizu ta, gau batean egiñ zenitzake gonarekiñ prakak.

—Eta nola eskuratu nezake aren gona?

—Erraz.

—Bai zuk esan; baña errezago izango litzakela uste det, larrua kentzea, gona baño.

—Ez, gizona, ez.

—Ez! Zuk eztakizu oraindik gure Maxepa nor dan.

—Berdiñ da, katamotza bada ere.

—Zer egiñ nezakio ba?

—Gau batean patar goxoa eman, ase arteraño, eta gero, lotaratzen danean, erraz eskuratuko dezu aren gona.

—Ezta gaizki esana.

—Josi prakak, eta bigaramonian erre-bistara.

—Kooooo...rriente! A , biajondeizula zuri!

II

—Eztakigu zer egoaldik jo duan gaur gure Pello —esaten zun Maxepak Matxaleni.

—Zer da ba?

—Emakumia; sekulako apanetan dabil gure Pello; ni bezelako emakumerik eziñ arkitu omen diteke lurbira guzian, eta gonbidatu egiñ bear omen nau.

—Um...! Egoaldi onaren ondoren izan oi da gero ekaitza ta...

—Dana dala, oraiñ beñepeñ ona artu dezagun, eta ekaitza badator ere... artu egiñ bearko.

III

Gabon-gaba zirudian gau ark; etzan ezer ere palta. Patarra berriz, ura bezela zebillen.

Denboraz lotaratu zan Maxepa patar-usaiatz bazter guziak lurrunduaz. Pellok Maxeparen gona gorriarekiñ prakak moldata zituan goiz alderako.

Orduan ustuzuan gorderik zeukan patar-botilla bat eta oeratu zan; zurrunkada andiak egiñaz, goiz berandutxoan ere, oraindik lo zegoan.

Eta Maxepa? Goizean jaiki ta, zoro eginik gonaren billa, bere gona prakatan biurturik arkitu zuan Pelloren oepian; jantzi zituan, eta joan zan etxetik, dotoretxo bere praka gorriakiñ.

Pellok ames egin zuan bera zala apaiñena errebistan, eta gutxienaz kapitan egingo zutela. Esmatuta're oraindik ame-

setan ari zan. Baña oso esnatu zuan, kanpotik aditu zuan kanta batek; ara nola:

A Pello gizajoa!
Burua min daukak
emazteak badizkik
jantzi ire prakak.

Eztakigu nor zan kantaria, baña bai oso miñ eman ziona kanta artxek.

Etzuan arkitu etxean ez emazterik eta ez prakarik, eta egun guzian egondu zan erretxindurik.

Denbora onaren ondoren ekaitza bazetorren. Ogei ta lau orduan, gabonetatik aste santura eldu ziran Pello ta Maxepa.

Illuntzian eldu zan etxera Maxepa anken gañian doi-doian, arrolak egiñaz; zerbait esan nai zukean, baña etzitziaion ondo ulertzen:

—Pa... rraka... parr... a-ka go... rri... gor... ri...

—Praka gorri, praka gorri? Nik eman-go dizut aparia gaixorri —esan zuan Pellok, eta urritz-makilla bat arturik, asi zan: trisk... trask... (kolpeka).

—Ai...! oi! Auxilio! Alkate jauna, mi-keletes! Zebilles!

Maxeparen deadarrak ziran aiek.

Jendea bildu zan etxe-ondora eta Pellok leiotik esan zien:

—Jaunak, ezta ezer: atzo gabon genduan; gaur ostiral santuko maitinak eta lamentazioak. Bigar atsedin, eta etzi Pazkua; orduan kantatuko degu Alleluia.

IV

Atzo gabonak eta
gaur aste santua,
ezta izan makala
ein degun saltua;
egun baten poza ta
bestean lantua,
auxe da mundu ontan
betiko kontua.

P. M.

"Baserritarra", Abenduaren 21-'an 1907'an.

ILLARGI BETIA

I

—Zer ote dio Oliontzik?

—Emakumea: ikasi ezazu beiñ edo beiñ jaun orren izena.

—Eztakigu ba nola esan.

—Don Leontzio.

—Eta zergatik ba orrela?

—Eta zergatik ala?

—Lenbizitik ala zualako; nerekin eskolan ibillia da ta Oliontzi deitzen genion.

—Eta zer izen da ori?

—Guk deitzen geniona.

—Baña nundik eta nola jarria?

—Eztakit ori, baña uste det izenaren jabe zala.

—Nola ba?

—Jarioa beñepeñ beti bazuan.

—Nundik?

—Sudurretik.

—Eta zer daukagu orrekiñ?

—Gauz aundirik ez; bazion askotan gure amak lapikuari oliua botatzen zion baño ugariago ixurtzen zitzaion mutill ari...

—Zer?

—Zera...

—Eta zein pronostikutan egon liteke izen ori?

—Egon liteke ipintzen duten guzietan.

—Baña nun arkitzen da?

—Eskolan motztxoa naiz ni, ta eztizut esango; baña begira: zuk esan dezun beste izen ori, zein pronostikutan dago?

—Zein? Leontziorena?

—Bai.

—Jeeee...sus! Guzietan.

—Zein egunetan?

—Agorraren 12'an.

—Bai San Leontzio.

—Bai ba.

—Bañon San Donleontzio?

—Ez, «Don» ori emen ipintzen zaie.

—Nori?

—Merezi duanari.

—Beraz, orrek merezi du?

—Beñepein deitzen zaio ta...

—Ba, deitzen dan guzia merezia bada, ara guk nola deitzen genion:

Oliontzi, Oliontzi,
amari gorantzi,
zurru-murru egin ta
praka zarrak jantzi.

II

—Praixka.

—Zer nai dezu, Txomin?

—Egia ote da Oliontzi dijoala alkatia-
ren aurra besoetan artzera?

—Ala diote.

—Atrebituko ote da?

—Ori? Baita Erromako Aita Santuaga-
na juatera're.

—Baña alkatiak eta bere emazteak nola
ori nai lezakete?

—Nik eztakit ba, baña or ageriko da.

—Polita da kontu ori; ogei urterekin
ere, arterañoan mokuak kentzen etze-
kian mutilla orain... ba, ba!

III

Egia esateko Txomin Zatarrek eta
Praixka Muturrek bazeukakioten Don
Leontziori beren ikusi eziñ puskatxoa eta
zatitxoa ere. Kalian berriz bazebillen
egun artan aparrik asko. Don Leontziok

botako zuala dirutan onenbeste edo ain-
beste, aurra bataiatu ta elizatik etxera-
koan, au ta ori ta bestea. Atso guziak
ere beren patrikarak konpontzen ari zi-
ran, arratsaldean diruz betetzeko ustean.

—Txomin: bai al dakizu zeren pena
daukan Oliontzik?

—Zerena?

—Ez omen diote ondo plantxatu kape-
la (sombbrero).

—Ba, zu, Praiska, egon ixillik, eta nik
palantxatuko diot egundoko ondoen.

Txomiñek itz gutxi zekian egiten, ba-
ñan esaten zuana kunplitzen pijo zan.
Deabrukeriren bat egingo ote zuan gogo-
ratu zitzaion Praiskari, baña ixilldu zan.

IV

Bazan deadarra ta ixkanbilla arratsal-
de artan kalia; bai dirua ugari ere bo-
tatzan zuala Don Leonztiok; an zan erri
guzia, ta baita Txomiñ Zatar eta Prais-
ka Mutur ere. Don Leontzio berriz, jen-
de artetik irten eziñik zijoan. Poz andia
zeukan, nekez bada're, alkatiaren etxera
eldu zanean; baña sartuta laster jo zuan
kapelaren goienarekin sarreran zegoan
itxarki edo parola, eta erori zitzaion ka-
pela lurrera, eta jendeak oñazpian zapal-
du zuan.

«Orra ederki plantxatu» esan omen zuan Txomin Zatarrak. Onek itxaski edo parola beeratu ote zuan errezeloa...

Baña kapelarekin batean erori zitzaion illerantsi edo peluka ere, eta buru so-llean edo gorririk juan bear izan zuan agudo gora jaun onek.

Praiska Maturrek esan omen zuan:

—Ez genduke luze-letrikaren bearrik, Oliontziren illargia beti gaur beziñ betian balego.

Baña Don Leontziori miñik andiena eman ziona, izandu zan beste gauza bat.

Zortzi mutill txikitxori Txomiñ Zatarrak erakutsi zien kanta bat. Eta auek kalian kantari zebilltzan:

—Nola?

—Onelaxe:

Oso poztu gaitu gaur
argi egitiak
arratsaldeko lauretan
illargi betiak.

P. M.

“Baserritarra”, 86, Ilbelta’ren 18’an, 1908’an.

PILLOSOPO BATEN
PILLOSOPOKERIAK

—Anton, zer berri?

—Berririk ezer ere ez eguzkiaren azpian.

—Ola! Ori pillosopia baño geiago dala uste det; teolojiaren ere ur izango da.

—Dana dala: nere iritziya esan dizut.

—Eta zenbat urte dituzu?

—Eztakit.

—Eztakizula? Etzaude pillosopo txarra.

—Zedorrek diyozu ba guziya; pillosopia, teologia, ta nik eztakit zer geiago.

—Etzidazun esan lengo egun batian 1834'garren urtian jaio ziñala?

—Ala esan zidan erretore jaunak.

—Beraz, 74 urte dauzkazu.

—Eztet uste.

—Gizona! 1834'tik 1908'ra 74 dijoaz.

—Ala uste dek: andik eta onera 74 urte igaro dirala?

—Beraz, aiek dira zuk dauzkazun urtiak.

—Ezta, ezta.

—Zer ba?

—Urte oiek, beñepein 73 juan ziran, beñere ez biyurtzeko, ta 74'garrena're geientsuba bai, ta beragatik eztet uste nik 74 urte oiek dauzkadanik.

—Oiek dira zure pillosopokeriak.

—Oiek dira nere iritziyak.

—Beraz, 73 urtek iges egin dizute beñepein.

—Ala uste det.

—Berreunek ere iges egingo dizute zuri, orrela bizi bazera.

—Bizi banaiz, bai alegiya, irureunek ere.

—Zer egingo zenduke berreun urte igarotzera elduko baziña?

—Ernioko mendiyaren tontorrera juan.

—Bakartasunera?

—Lagunak ere bilduko nituke.

—Bai ote?

—Bai, bai. Anton Abad santuaren Eji-toko basamortuak bete ziran lez, Ernio-ko mendiya beteko litzake gizonetz.

—Nola ordia?

—Asko nuke *Euskal-Esnalea*'ri esatea: Adiskidea, emen nago ni oraindik sasoi-rik onenean berreun urte igarota.

—Sermoi txikitxoia iduritzen zait. ori gizatalde aundiyak Erniora inguratzeko.

—Orixe bakarrik litzake asko. *Euskal-Esnalea*'k esango luke, albistari guziyak banatuko lukete berri au, ta lurbira guzitik laister abituko lirake gizataldiak Erniora.

—Zu ikustera?

—Bai, ni ikustera, baña ez ni ikustea-gatik.

—Zergatik ba?

—Nik zer jan, zer edan eta zer beste gauzik egiten dedan jakiteagatik.

—Zertako?

—Berak ere beste ainbeste egin, eta biziya luzatzeko.

—Asko etorriko ote lirake?

—Bai: ill nai eztuten gazteak, bizi nai duten zarrak, eta ala; batez ere aberatsak.

—Obe zenduke ortarako Donostiyan, Tolosan edo beste onelako erri batean bizi.

—Ez, ez; Ernion.

—Zergatik ba?

—Erri oietakoren batean jarriko banintz, biziya, luzatu bearrean, laburtu egingo niyeke.

—Nola ba?

—Asiko lirake automoille edo traste

oiek elkarren leian arrapataka ta batak bestea purrukatubaz, illaz eta tortilla egiñaz, eta eztegu orlako gauzik bear.

—Eta Erniora ezin igo automollik.

—Orrengatik ba...

—Eta zer aginduko ziniyeke biziya luzatzeko? Taloa ta esnea?

—Ez, ez: taloa ta esnea eztaude Ernion bakarrik, baita beste toki askotan ere. Nik esango niyeke, berak nai dutena jan eta edan egiteko, baña Ernioko aizeak artzeko.

—Ortara laxter beteko zenduke Ernio guziya.

—Bai, jauregi ta ostatu ederrik asko egingo litzake Ernion.

—Ejitoko eremuetan ainbat penitentzi egingo ote litzake?

—Jauregi t'ostatubak eztet uste tokirik onenak dirala penitentzia egiteko.

—Urteak esango dute.

—Bizi bagera.

—Eta bizi ezpagera?

—Bizi diranak irakurriko dute illerriren bateko obiren baten gañian onela:

Pillosopo bat bere
ustean abilla,
emen dago lurpean
nai baño len illa;

gauz onaz aspertuta
obearen billa
zebillena, zeruan
arkitu dedilla.

P. M.

"Euskal-Esnalea", 1909, Ilbeltzaren 15'ian.

ERDALZALETXOA TA EUSKALZALEGIA

I

ERDALZALETXOA

—Zer berri, Praixko?

—Bagabiltza, Peru.

—Erdalzaletxo zaudela esan didate.

—Izan diteke esatea, baña izatea...

—Izatea ere urrian ote dabillen nago
ba.

—Zergatik diozu ori?

—Or ikusi det zure eskutitz bat, eta an
arkitu ditudan itz batzuek, aditzen ema-
ten dute, erdalzaletxoturik zaudela.

—Zer itz dira oiek?

—*Galdaria, edarria, karta, erregua eta*
orrela.

—Eta nola esan bear nuan ba?

—Pertza, sulla, eskutitza ta orrela.

—Zergatik ba orrela?

—Beste oiek erderazko *caldero, herra-
da, carta ta ruego* bezela diralako.

—Ez ote dizkigute erdaldunak euskeratik artu?

—Eztet uste.

—Nik ba Larramendiren iztegian euskerazkotzat arkitzen ditut.

—Baña, ala badira ere, erdaldundurik daude, ta guk euskera garbia erdal kutsurik gabe bear degu.

—Beraz erdaldun batek poltsatik pezeta bat ostutzen badizu, eztezu atzera poltsaratu naiko.

—Zergatik ez?

—Erdal kutsurik gabe poltsa garbiago iduki naiko dezulako.

—Orrenbesteraíño ere ba... nere gauza utzita...

—Gizona: izango dezu beste pezetaren bat, erdal kutsurik gabea, garbiagoa, eta bestela...

—Bestela zer?

—Gauza bat aditzen emango dezu.

—Zer?

—Miñ geiago ematen dizutela poltsaren zauriak, euskerarenak baño.

—Pillosopotzat etziñan zu txarra izango.

—Baña esan zadazu: erdalzaletxoá ote naiz?

—Zereari eusten beñepeíñ saiatua zera.

—Eta zu ez?

—Nik diodana, zu zerala...

—Zer?

—Zer?... Erdalzaletxo.

II

EUSKALZALEGIA

—Peru.

—Zer degu, Praixko?

—Ikusten dedanez, zu euskalzalegia zera.

—Geiegirik eman diteke euskalzaleztan?

—Uste det, geiegi garbitu nai dezula euskera.

—Geiegi?

—Bai.

—Eta zer?

—Ezagutu zenduan Jertrudix zorua?

—Ez naiz oroitzen.

—Au zan emakume zoro bat, eta eskuan artzen zuan guzia garbitu bear izaten zuan.

—Ori baño gaitz aundiagorik ezpazuan...

—Baña arrapatzen zuan pertz, antosiñ edo ontzi guzia, garbitu bearraren bearez, azkenik zulatuta utzi oi zuan.

—Eztakizu beste ipoiñik?

—Ori ezta ipoiña, baña ipoiña nai ba-
dezu, esango dizut.

—Bota ba bat, baña itxurazkoa.

—Ezagutu al zenduan zuk *Soñeko-be-
rri*'ko Markes jauna?

—Eztet aditu're izen ori orañtxe arte.

—Au zan gizon aberats bat, eta beste-
rik ez bezela jantzi nai izaten zuana.

—Lanik asko izango zuan.

—Bai; beti modara jazten zan, eta,
ikusten bazion beste bati bere jantziaren
antzekorik, baztartzen zuan berea ta ekar-
tzen zuan berria.

• —Eta zarrak?

—Beartsuai eman.

—Ongi egiten zuan.

—Bai, baña, urte gutxiren buruan, zer
jantzirik etzuala, poltsa garbi ta alkan-
dora utsean gelditu zan.

—Eta gero?

—Larrugorrian geldituko ezpazan, li-
mosnaz emandako soñekoz jazten zan.

—Zer esan nai zenduke orrekiñ?

—Ara: *iñude, euskaldun, euskera, au-
rresku, zortziko* ta orrelako beste batzuek
euskerazko izenak dira: ezta ala?

—Bai.

—Eta ala ere erdaldunak esaten dute:

la iñude, el euskalduna, el euskera, el zortziko, el aurreku...

—Eta zer?

—Laster erdaldunko dirala uste det itz oiek ere.

—Eta zer?

—Diot ba: *galdaria* ta *edarría* ta *karta* ta *erregua* utzi bear badira erdal-kutsuturik daudelako...

—Oiek ere utzi... ala?

—Utzi egin bearco, ta gero *nodrizea*, *baskongadua*, *baskuentzea*, *antemanoa*, *otxokoa* ta orrela limosnaz eskatu ta artutakoaz mintzatu bearco degu.

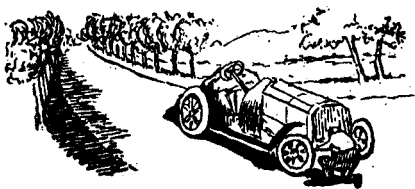
—Eta badu bukaerarik ipoiñ onek?

—Bai, ona emen:

Bakoitzak bereari
kontu andiz eutsi,
ostu nai badigute
ez beingoan etsi,
gure etsai gaiztoak
bigar edo etzi
larru-gorri bizian
ez gaitzaten utzi.

Urruzunoko Pedro Migelek.
“*Euskal-Esnalea*”, 1911, Epailla, 15.

AUTOMOBIL-GAUZAK

—Anton.

—Zer degu, Joxe?

—Zertan gera?

—Zertan? Lenian bertan.

—Oraindik ere etzera automobillean sartu?

—Eztiat uste, bizi naizen artian, sartuko naizenik.

—Ildakoan ere etzera ba noski sartuko.

—Nerau ez; bestek sartuko nauan, etzekiat.

—Gaur ere obe zenduke ba zuk, oñez baño automobillean juan.

—Zergatik?

—Lenago elduko ziñakelako Donostia-
ra.

—Eztek orixe segurua: automoille oek
ere sarritan izaten dizkitek beren ausia-
barrak; begira zak bestela an, bide bazte-
rrera; an zioz gizarajo ura bi ordu oe-
tan eguzkia artzen.

—Nor da bera?

—Etzekiat, baña gizon goxo-goxoa're ez-
tik izan bear.

—Nola dakizu ba?

—Lagundu nai nioan, baña ezetik nai
izan. Etzioat ba gaizki esan baña...

—Zer esan diozu?

—Esan zioat: *Ola, amio: ¿kieres konpa-
ñar?*

—Eta?

—Egiñ didan begirunearekiñ uste nian
bi begiak irten bear ziotela.

—Eztizu ezer esan?

—Ezer? Geiegi; letaña nik bazekiat, ba-
ña aiñ luzea ez.

—Zuk dakizuna Ama Birjiñarena izango
da, ta ark dakiena berriz santu guziena.

—Santu guziena bakarrik? Deabrurik
ere, ark deitu gabekorik, etzekiat gelditu
ote dan.

—Eta zuk zer esan diozu orduan?

—Gizon ura zerbait palakatzeko asi
nauk ba *ora pro nobis* erantzuten...

—Eta?

—Etzidak ba eskuetako mailluka jaurti? Ba. ba! Orduantxe *Liberanos, Domine* esan eta alde egiñ diat.

—Zer esango ote du Txapelandik ori jakitean?

—Ark esango dik, lenago're maiz esan oi duana.

—Zer ba?

—Gizaseme askoren
artian nastuak,
maiz ibiltzen dituk
anko-biko astuak.

* * *

—Ixo, ixo; zeñ degu emen datorren au? Serenua bere kapusai andiarekin eta bi parol eskuetan dituala? Eta egunaz?

—Ez, gizona, ez; automobillaren gidaria da ori.

—Zer zeramak ba?

—Gasolina.

—Nola esan dek?

—Gasolina.

—Oraindño aditu eztedan izena dek orixe. Gatza zer dan bazekiat, baña gatz orina, um!... usai txarra artzen zeoat.

—Ez, gizona, ez; aditu ezazu ondo.

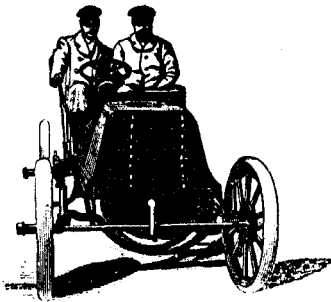
—Ik esan zak ba ondo.

—Bai: Ga... so... lina.

—Dana dala. Gatza, gatzagia, gatzura. gantza ta orrelakuak aditu izan dizkiat, baña gatz-moliña edo ik esan dian ori, eziñ ikasiko diat. Palta andirik ere etzidak egiten, eta dijuala eun legua bidean, bere usai eta kiratsarekin.

Danik onena ere
bada gatz-moliña,
neretzako naiago
diat txakoliña.

* * *

—Ikusten dituzu, Anton, automobill ortan dijoazen bi gizon oiek?

—Bai, bai. Ikusteko moduan zijoazik. Panparroi dijoazenik ere, eztiat esaten, baña ezetzik ere, enikek esango.

—Gizon ederrak eta galantak badira beñepeñ.

—Bai, ta bazterren bat jotzen badu automoille orrek, idiakiñ eraman bearko ditek automoillea, eta onik onenean tortilla ederra egiteko gaia're izango dek.

—Zu beti ortan zaude; oiek ere maiteko dituzte ba beren buruak zuk adiña.

—Eztiat uste.

—Ezetz?

—Ez. Orrelako ogeirenak baño, nik nere burua maiteago diat.

—Baita aiek ere, zu bezelako berrogeirenak baño, beren bakarrak maiteago dituzte.

- Ba, zaitu ditzatela.
—Ez al dituzte zaitzen?
—Leziotxo bat eman bear diat.
—Betor.
—Ikasi ondo.
—Ea ba, betor.

—Ondo bazaude buruti,
arriskutikan urruti.

* * *

- Nor edo zeñ ote diagu emen datorren
au?
—Nor edo zeñ?
—Bai; etzekiat gizona dan ala aberien
bat ote dan.

—Zer ari zera esaten? Itxua al zaude?

—Ez; itxu egon ezkeru enikek ikusiko, eta ikusten dedalako galdetzen diat.

—Itxu ezpazaude ere, lausu bazaude, galde ori egiteko.

—Lausutu bear, orrek botatzen duan lurrunarekiñ.

—Kia da.

—Tximiniren bat al darama berekiñ?

—Ez, gizona, ez; pipa artzen dijoa.

—Eta nor degu ba berau?

—Txoperra.

—Eztiat egundafio aditu itz ori.

—Automobillaren gidaria da.

—Bapo zio. Artza zala uste nian nik.

—Artzik ikusi al dezu ba zuk beñere pipa erretzen?

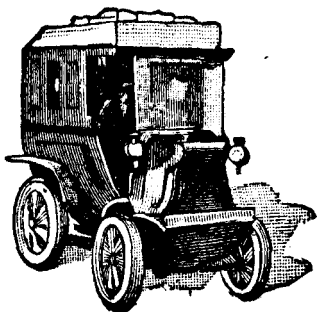
—Ez; xaguxarra bai. Jazkera orrekin artza zirudik, ba.

—Artzaren larruaz egindako jantzia darama, bai; baña gizona da.

—Gizona izango dek, baña:

Emen datorkigun au,
ezpada're artza,
beñepeñ gutxienaz
badu bere antza.

* * *

—Arraiye, arraiyia, Anton.

—Zer dek?

—Lengo egunian eman zenidan lezio uraxe...

—Ondo ikasteko esan nian.

—Nik ere eman bear dizut ba zuri beste bat.

—Ea ba, mutill. Bearra badiagu.

—Zure aita nun ill zan?

—Oian.

—Eta zu oera juaten zera?

—Bai, ta pozik.

—Eta an illtzeko beldurrik eztezu?

—Ez, motell, ez.

—Nola da ba ori?

—Nun edo nun danok ill bear diagu, baña automobillean baño naiago diat nik

oian illtzea. Nere aita ill uan testamentua egiñ, sakramentu santuak artu, eta etxe-ko guziaz laztan bana emanta; baña automollean iltzen danak ezetik orretarako astirik izaten.

—Oiek, kontuak, ipuiak dira.

—Ia, galde egiok automobillean dato-
rren orri, testamentua egiñ eta sakramen-
tuak artu ote dituan.

—Automobillean dabiltzan danak, ber-
tan ill bear al dute? Ori millatatik bat
izaten bada ere... .

—Amar millatatik bat izanda ere, neri
gertatzen bazait...

—Bai, zuri!... zuri!... aiñ premiazkoa
izango da orixe...

—A, mutill, mutill! Oraindik eztek ikasi
lengo eguneko lezioa?

—Zer lezio?

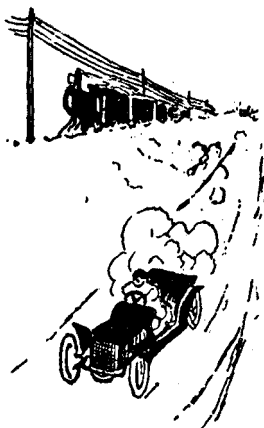
—Ondo bazaude buruti,
arriskutikan urruti.

Ikasi ondo ta ez aztu.

* * *

—Eta oraindik ere esango dirak, Joxe,
eztagoala arrisku andirik automoille oie-
tan?

—Ez beñepeñ zuk uste adiña.

—Ago ixillik: begiraiok bestela, lokatzaz bazter guziak zikinduaz datorren orri, ta alde egin dezagun emendik.

—Baita trena're ortxe dator.

—Bai; bata bestearen leian, zeiñ lenago, zetozek. Eta etzaik iruditzen or arrisku andirik dagoanik?

—Or bai, baña...

—Or baño oian obe noski, e?

—Noiz nola.

—Automoille oiek gauza bat bakarrik zeukatek ona.

—Zer?

—Gaixorik gabe illtzea; Txapelandik esan oi dik, jokorik onena banka dala.

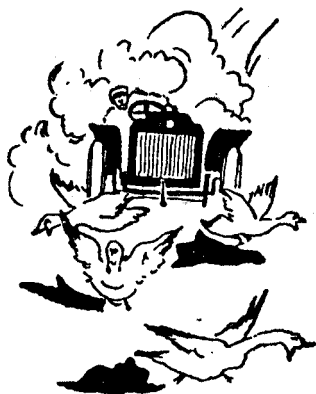
—Zergatik ba?

—Gora-bera gutxi daukalako, eta atzera edo aurrera bereala egiten dalako.

—Beraz...

—Beraz... beraz... beraz...
automolle zaleak
ankaz gora erraz.

* * *

—Milla arraiyien arraiyiena!

—Zer dezu, Anton, asarre?

—Izango enauk ba asarre?

—Zer da ba?

—Begiraiok automoille orri, nere ollo guziak arrapatu bear zeatik eta.

—Ai, ene ba!

—Pikardia dek ori.

—Zer ba? Etxian jatia...

—Bai; ainbeste ollo?

—Gizona, etxeokak bakarrik jan eziñ badituzute, auzokoak lagunduko dizutegu. Deitu, deitu neri.

—Ez, ez. Gaitz erdi uke, arroza bagendu, baña dana dala. Au jua dek, baña beste orrenbeste egiten bazidatek, botako zetiat erre kara.

—Olluak?

—Ez: automolleak eta an dijoazenak.

—Orratik ere ez egiñ orlako lanik, agintarien baimen gabe.

—Nere gauzetan nerau nauk agintari, eta jakiñian egon ditezen, ipiñiko diat idazti bat.

—Euskeraz?

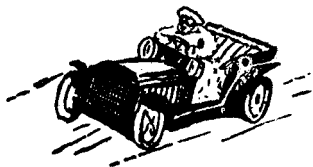
—Ez, erderaz.

—Nola?

—Onelaxe:

*Automaille ke matas ollos,
al erreka él y ellos.*

* * *

—Aizak, Joxe.

—Zer degu, Anton?

—Ikusi al dek automoille ori?

—Bai.

—Presa dik.

—Ala diruri.

—Noz zijoak bertan?

—Indianoa.

—Don Trukulato?

—Don Torkuato.

—Orixe ere gizonaren burua dek.

—Zer du ba?

—Jatekoak gaitz egingo ote dion beldurrez, erdi-gauzik jan gabe; edan berriz, ura bakarrik; otz badago, oera; bero badago, bañura; aize apur bat badago, etxetik irten gabe...

—Eztu ill naiko ta...

—Eta automoillean sartu? Ez al dik oriltzeko beldurrik? Orren agudo juaten badek beti, arri koxkor bat jotzia naikua izango dik, zazpi milla puska egiteko automoillea ta bera.

—Zu beti berdiñ.

—Izan eta izango. Bere bizia aiti maite duala, ezuala ill nai, ta alare automoi- llean?

—Zer naizu ba?

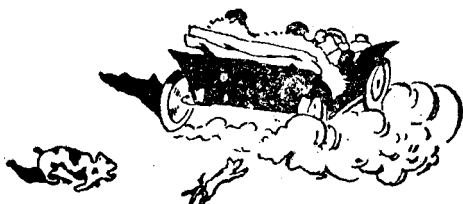
—Badakik orrela dabillenengatik gure errian zer esaten dan?

—Eztakit.

—Aditu ba:

Zaietan zintzo eta
iriñetan zoro
bazabiltza, etzera
biziko luzaro.

* * *

—Ori dek, ori! Or zijoak txakurrak ondoren dituala, txinpart dariola. Ni agintari banitz...

—Zer egingo zenduke?

—Lege berri bat jarri.

—Zer lege?

—Amalau arruako arri bana eraman dezatela ondoren.

—Bideok konponduko lituzkete.

—Apurtzen badituzte, berai pagerazi.

—Pillosopi geitxo daukazula uste det, Anton.

—Urteak erakutsita, Joxe.

—Bai, urte askotan gauz asko ikasten dira ta...

—Bai; esango diat ba gauza bat neronek ikusita.

—Noiz?

—Orain berrogei t'amar urte.

—Preskua izango da.

—Baserritar gizajo bati bi pezeta munta kendu ziaotan bidezai (kaminero) batek.

—Zergatik?

—Gurdi bat, garoa tatarraz zuala, zeramalako.

—Eta zer?

—An etorri ukan bañu-etxe bateko Madrilltar emakume-mordo bat, beren miriñakiakin bide guzia artuaz, eta arri koskor guziak ere tatarraz zeramazkitela.

—Eta zer?

—Galdetu nioan bide-zaitzailleari: «Ez al diezu muntarik kentzen emakume oiei?» «Ez» erantzun zidan. «Oiek errezago paga lezakete ba, baserritar gizajoak baño.» «Bai, baña gure erreglamentuak eztu orrelakorik esaten eta...» «Eta gurdidunentzat bai?» «Bai» «Ba ipiniozu erreglamentua-

ri onela: item señoras miriñajas, 4 pesetas.»

—Eta zuk esana egin zuan?

—Etzekiat, baña egiñ bazuan, etzian damu izango.

—Eta zer egingo zenikio automobillai?

—Ipini erreglamentua.

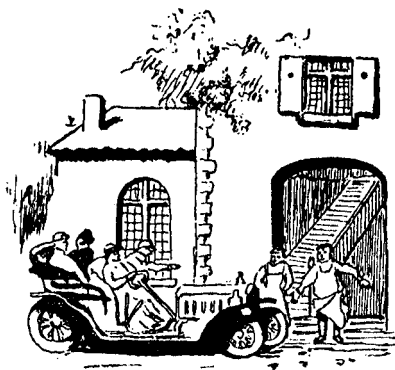
—Nola?

—Onelaxe:

Katortze arrobas piedra,
si no bete a la...»

—Ixo, ixo!...

* * *

—Oraintxe ikusiko diagu komedi polita.

—Zer ba?

—Automoille ortan datorren jendia oso apaindua dek.

—Obe ostalariarentzat.

—Egingo nitek apostu ostatu ortan dagoan bazkari guzia neronek ordu laurden baten jan baietz.

—Ez al zuten ba, aurrez abisatuko?

—Ez; beñepein ostatuko nagusiak etzekikan oraiñ ordu erdi.

—Beraz berak ekarriko dute.

—Zer? Jateko gogua? Ja, jai!

—Barre egiten dezu?

—Gauza bat gogoratu zeatak oraintxe.

—Orain ere zerbait aterako dezu.

—*Totolo* ta *Motolo*, bi alper aundi, juañ ituan beñ trozoetara. *Totolo* uan gizaseme oso eder eta galanta.

—Eta asko irabazi al zuten?

—Esango diat ba. Urte bete baño len etorri uan *Motolo*, eta, lenengo ikusi nuanian, galde egin niokan: «Ondo ibilli zerate?» «Bai, —esan zikan—; beñepein kolikorik eta odol-kolperik eztegu izan.» «Eta *Totolo* etorri al da?» «Baita.» «Ezerki ekarri du?» «Bai, tripazala galanta.»

—Anton: zer esan nai dezu orrekin? Automobillean datozenak, goseak datoze-la?

—Beñepeñ jan naian bai. Or zebillek ostalari gizajoa ethez etxe, al dituan eltzariak erosten, eta, ikusten dedanez, gaur aberatsen moduan, *a la prantzesa* bazkaldu bearko diagu.

—Zergatik ba?

—Gure atsuak salduko dizkiotelako ostalariari guretzako dauden bazkariak.

—Bazkariak saldu?

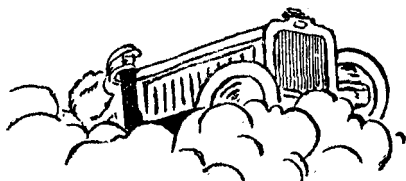
—Eorri ere salduko induke diruagatik, al balu.

—Bazkaria saltzen badu ba, bera're salduko det gero nik.

—Bai, e? Eta nork erosi? A, gizajoa!

Automoille-zaleak
dutelako txiñ-txiñ,
edozer egiñ, baña
ik eta nik eziñ.

* * *

—Aizak, Joxe.

—Zer nai dezu, Anton?

- Errotari jarri al aiz?
- Zergatik galdetzen didazu ori?
- Iriñez estalia ekusten aut eta...
- Ezta iriña.
- Zer ba?
- Bideko autsa.
- Lurrian iraulka ibilli al aiz?
- Ez, baña or jua dan automobill orrek ondatu nau.
- A! Bapo zio.
- Zergatik ba?
- Gaur auster eguna dek.
- Zuretzat ere ala da, baña etzenduan artu naiko ainbeste auts.
- Nik elizan artu diat. Ik?
- Azkenengo artu nuala izango dira ogei urte.
- Ondo zio. Gaur artu dituk ogei urte aietakoen ordañak.
- Eta zuk barre egiñ, e?
- Nik barre egiten dedala? Egia esateko negarrik eztiat beñepeon egiten.
- Zu agintari baziña, zer egingo zenikie automobillai?
- Aginduko nitek jartzeko erri guzietan idazti bat.
- Nola?
- Alaxe: *«Automoilles toros llevaras atras un ur-ontzi basija, agua lleno, para*

erregabiar kamiño, bajo la pena de veinte errial munta».

—Automoille guziaz?

—Bai, bai. *Toros, toros*, guzientzat. Probentziak ere dirua aurreratuko likek.

—Zergatik?

—Or dabiltzalako bide-zaitzailleak (camíneros) bideak busti eziñez, eta orduan elikek izango oiei pagatu bearrik.

—Ezteritzat gaizki.

—Iritziagatikan
ik eta nik ondo,
gero're orla dituk
bideak izango.

* * *

—An zijoak trena bezela tunelian.

—An eztu iñor zikinduko autsez.

—Etzekiat ba an ere gauz on andirik egingo ote duan. Bazterren bat jotzen badik, tortillaren bat...

—Zer egingo zai oba? Eztu lenengoa izango ta azkenekoa're eztedilla izan.

—An dijoazenentzat balitekek lenengoa ta azkenekoa izatea.

—Zu pronostiko-egillea baziña, maiz ipiñiko zenduke «mal tiempo».

—«Bueno» ipinita're ez uke izango gauza ziurra egualdi ona egitea.

—Baña zuk nolabait ere konponduko zenduke.

—Ori bai.

—Nola?

—Txilinporren leziuak jarraituaz.

—Nolakoak ziran ba?

—Bein batian esan zian bigaramonian egualdi ona egingo zuala.

—Eta igarri zion?

—Euria egun guzian atertu're gabe.

—Beraz etzion igarri.

—Ark ez omen zian esan euririk egingo etzuanik.

—Eta egualdi ona al zan euriduna?

—Sagardo, ardo ta kafe-saltzalleentzat bai.

—Eta gañerakoentzat?

—Ez uan ba aiñ txarra're; beñepeñ ba-

tzuek kantuan, besteak dantzan, besteak bertsuetan, besteak irrintzika, an ari ituan ta ez uan aifñ txarra're.

—Ez; danentzat txarra dan merkaturik ez omen da ta, zuk ori're konpondu dezu poliki.

—Bai; automoilleak baño errezago dituk konpontzen pronostikuak.

—Etsi det, zu etzerala izango automobillen zale.

—Ordua uan etsitzeko, eta i?

—Ni len bezela.

—Orain esango diat
nere iritzia:
ezin ditekek sartu
arrian iltzia;
alperrikakua dek
neri jardutzia.
Nai dek automoillean
nerau ibiltzia?
pendizen batetikan
nerau amiltzia,
eta lenbailen nere
bizia galtzia?
Obe diat prestatu
ondo ta iltzia;
agur eta egizak
nai dekan guzia.

Urruzuno'tar P. M.
"Euskal-Esnalea", 1912.

KANDELERIO

I

1873'garren urteko Otsailla'ren lenengo egunak gogoangarriak dira; errepublikano ta karlisten guda edo gerra asi berritxoa zan. Esan lezake norbaitek, izan zirala: iru egun garbileku edo purgatorioan.

LENENGO EGUNA

Goizeko ordubiak inguruan ekarri zuten gaixotegi edo ospitale batera gudari oietako bat, agintari andi bat, ixill-ixillik. Pulmoniaz gaizki zegoena zan. Eguna igarro zan ainbestetxoan, baña illundu ta laister, zazpi orduetako inguruan, tiro-tiroka zebiltzan alde bietakoak gaixotegiko atarian, eta barruan zeudenak, au da, gaixotegiaren kontua zutenak, estutu ziran; ez ainbeste gaixoa bera, bada esaten zuan: «Ni arrapatzeko eztute tirorik egin bearririk, baizik atea jotzea naikua dute». Zauritu bat utzi ta joan ziran guziak elkarren igesi.

Ala ta guziz ere etzan lo andirik egin gau artan gaixotegian, eta etzan izan askoz ohea

BIGARREN EGUNA (KANDELERIO)

Goizian goiz eman zitzaizkan gaixoari elizakoak, gaizki arkitzen zalako, baña etzan askoz obeki arkitu artsaldean. Ordu bi t'erdietako garaian, etsaiak inguratu zuten gaixotegia, sartu ziran batzuek barrura eta etxe guztiko bazter guziak —bi gelaz osteangoak— oarkarristu edo erre-kistatu zituzten, esan gabe zeren billa zetozen, eta illuntzian joan ziran esanaz barkateko, bada sospetxa txiki bat iduki zutela.

Gau artan artu zan gaixotegian gastigu edo abisu bat ernai egoteko, bada berrogei ta zortzi ordu barru, berriz biurtuko zala jende ura errira gaixoaren billa, ziur zekitelako errian zala.

IRUGARREN EGUNA

Beste tropa bat, ez lengoetakoa, baña etsaia ura ere, bazetorren errira eta gelditu zan gaixotegiko ateetan. Sartu zan barrura teniente bat, eta eskatu zituan mesedez litx edo illatxa batzuek balaren urratu bat sendatzeko; eman zitzaizkan eta juan zan eskerrak emanaz, troparekin batean. Atera ziran erritik, baña berriz ere

atzera biurtu ziran. Ala-ta guztiz ere berriro joan ziran.

Artsaldea igaro zan estu samar, baño pakean. Gaberdian etorri ziran agintari gaixoaren mendeko soldadu batzuek, artu zuten beren agintaria oitxo edo kamilla baten, alik ondoen estalita, eta eraman zuten. Onenbesterekin amaitu zan iru egunetako purgatorioa, esker Ama Birjiña Kandelariokoari. *Erriko seme batek.*

II

—Aizazu, seme: *Argia*'k nai luke ba zerbait geiago jakin.

—Zer da ba jakin nai zendukena?

—Zein erritan gertatua dan esan dezun kondaira ori.

—Elgoibar'en.

—Nor izandu zan agintari gaixo ori?

—Lizarraga jenerala, karlista.

—Bakarrik al zan?

—Ez, bazituan beste bi lagun ere: bata don Migel Nájera, erriojanoa, sekretarioa, eta bestea don Pepe Ponce de León, Jerez'koa, Marqués del Castillo'ren semea, ajudantea.

—Zein ziran tiro-tiroka ibilli ziranak?

—Bikuña karlistaren partida ta Eibar'ko nazionalak.

—Eta zauriturik gelditu zan?

—Karlista bat, Erreziltarra, Batista Urdapilleta, Galsoro-erdiko semea.

—Nortzuk izan ziran gaixotegia oarrizkatu edo errekestatzera etorri ziranak?

—Eibar'ko nazionalak.

—Eta nola etzuten arkitu gaixoa?

—Ama Birjiña Kandeleriokoak nai izan etzualako.

—Zein tropa izandu zan irugarren egunean gaixotegiko atean gelditu zana?

—Blanco koronelarena. (Gaur uste det jeneral dala.) Aia'ko erritik karlistak bota zituana.

—Eta nork eraman zuan jeneral gaixoa irugarren gaubean oietxo edo kamillan arturik?

—Bikuña'ren partidak.

—Nora?

—Nik ezatik, eta orra, *Argia*, nik dakidan guzia esan; eta oraiñ ixilik egon.

—Bai; izenaren jabe naiz eta ixillik nagoala ikusiko dute nigan irakurleak; baña nik esan? Ezta iñori ere.

—Agur ba ta Ama Birjiña Kandeleriokoaren alabantzan guzia izan dedilla.

—Ala izan dedilla ba. (1)

“*Argia*”, 1923, 11, 4.

---

(1) Idatzi au bialdu digunak, berak ere iru egunetako *purgatorio* ortan estualdi ederrak igaro bea-

rra izan zuen; Elgoibar'ko gaxotegian arkitzen zan, bada, egun abetan, eta emen esaten *dan* (*) guzia berak ikusia da. *Argia*.

* * *

Irakurleak ikusi duanez, idaz-lan au ez da ipuia, kondaira-puska bat baizik.

Ez da egillearen izenik esaten, bañan Urruzuno'-rena da, dudarik gabe. Idatz-tankerak garbiro salatzen du, guk uste, umearen aita nor dan. Cañera, Elgoibarren gertatua ta egillea bertako semea. Urruzuno'k ogei ta bederatzi urte zituan orduan, eta ordurako apaiza zan. Nola ote zegoan gaxotegi orretan? Apaiz bezela, ala gaixorik zegoalako?

Kontaera au 1923'eko Otsaillaren 4'an argitaratu zuan *Argia*'k eta Urruzuno, andik bi illabetera, Apirillaren 14'an, il zan. Beraren azken lanetako bat da, beraz.

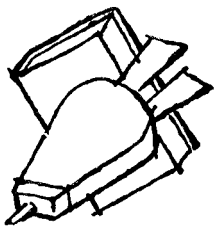
(*) *dan* ori gerok erantsia, *Argia*'n falta baita.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

1. *R. Artola*: Sagardoaren Graziya (*Aitua*).
2. *M. Soroa*: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. *F. Apalategi*: Euskal mutillak armetan, I. (*Aitua*).
4. *Pepe Artola*: Ustez laguna detan. (*Aitua*).
5. *P. M. Urruzuno*: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. *T. Alzaga*: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. *R. Azkarate*: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. *A. Apaolaza*: Patxiko Txerren. (*Aitua*).
9. *B. Iraola*: Oroitzak.
10. Errege eguneko bertso sayoa (1962). (*Aitua*).
11. *P. Larzabal*: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. *Bilintx*: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. *M. Izeta*: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. *P. Larzabal*: Iru ziren.
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I. (*Aitua*).
16. *A. M.ª Zabala*: Gabon gau bat.
17. *A. M.ª Labayen*: Malentxo alargun!
- 18-19. *A. Zavala*: Txirrita. (*Aitua*).
20. *F. Gofñi*: Lurdesko gertaerak.
21. *P. Larzabal*: Herriko bozak.
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962). (*Aitua*).
23. Aizkolariak.
24. *F. Imaz*: Bertso guziak.
25. *A. P. Iturriaga*: Jolasak.
26. *A. M.ª Zabala*, *A. Larraitz*, *Mir*: Periyaren zalapartak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak. (*Aitua*).
28. *B. A. Mogel*: Ipui onak.
29. *T. Alzaga*: Burruntziya.
30. *G. Anduaga*: Egunsentiko txoria.
31. *M. Soroa*: Baratzan.
32. *M. Elicegui*, *A. Zavala*: Pello Errotaren bizitza.

33. *M. Ellicegut, A. Zavala*: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. *P. Larzabal*: Senpere-n gertatua.
- 35-36. *J. V. de Echagaray*: Festara.
37. *A. Cardaberaz*: Euskeraren berri onak.
38. *S. Salaverria*: Neronek tirako nizkin.
39. *Bertsolariak*: Amar urteko bertso-paperak.
- 40-41. *J. R. Zubillaga*: Lardasketa.
42. *Uztapide*: Noizbait. (*Aitua*).
43. *Bertsolari-txapelketa (1-I-1965)*.
44. *P. Larzabal*: Hilla esposatu.
- 45-46. *J. M. Satrustegui*: Bordel bertsolaria.
47. *P. M. Urruzuno*: Iru ziri. (*Aitua*).
48. *P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe*: Teatro zaarra. (*Aitua*).
- 49-50. *A. Zavala*: Pello Errotaren itzala.
51. *P. M. Urruzuno*: Ur-zale baten ipuiak.
- 52-53. *G. Anduaga*: Bertso-bilduma.
54. *A. Zavala*: Fernando Amezketarra bertsolaria.
55. *Basarri*: Laugarren txinparta.
56. *A. Zavala*: Udarregi bertsolaria.
- 57-58. *C. Beobide*: Asis'ko Lorea.
59. *A. Zavala*: Axentxio Txanka bertsolaria.
60. *A. Zavala*: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari.
61. *A. Zavala*: Gaztelu bertsolaria.
62. *A. Zavala*: Zarautz'ko Zaldubi bertsolaria.
- 63-64. *A. Zavala*: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. *J. M. Satrustegui*: Luzaide'ko kantiak.
66. *A. Zavala*: Iru bertsolari.
67. *Bertsolari-txapelketa (11-VI-1967)*.
- 68-69-70. *A. Zavala*: Alzo'ko Imaz bertsolaria.
- 71-72. *A. Iturriaga*: Ipuiak.
73. *A. Zavala*: Iru anai bertsolari.
- 74-75. *A. Zavala*: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. *A. Zavala*: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. *A. Zavala*: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak.
- 79-80-81. *A. Zavala*: Lexo bertsolaria.
82. *A. Zavala*: Juan Maria Zubizarreta bertsolaria.
83. *A. Zavala*: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak.
84. *M. Matxain*: Uste gabea.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean. (*Aitua*).
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.

- 88-89-90. *A. Zavala*: Xenpelar bertsolaria.
91. *A. Zavala*: Txapel bertsolaria.
92. *I. Alkain* — *A. Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. *A. Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. *A. Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak.
- 95-96. *A. Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. *A. Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka. (*Aitua*).
- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I.
- 103-104. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. II.
105. *Jose Inazio Etxeberria*: Mendi-gañetik.
106. *A. Zavala*: Pastor Izuela. — Ezkioko ta Segurako itxuak.
107. *A. Zavala*: Zepai bertsolaria.
108. *Mattin*: Ahal dena.
- 109-110. *P. Lafitte*: Mañex Etchamendy bertsularia.
111. *Bertsolanak*: Xenpelar-saria, 1972.
112. *Basarri*: Sortu zaizkidanak.
113. *P. M. Urruzuno*: Sasiletrau baten ziria.

AUSPOA
LIBURUTEGIA